

Shahid Bahonar
University of Kerman

Iranian Society for
the Promotion of Persian Language
and Literature

Analysing Similarities and Differences in the Poems of Qeysar Aminpour and Sandor Petofi*

Fateme Moinadini ^{1✉}

Abstract

1. Introduction

Iranian resistance poetry, while drawing from its national, religious, historical, and regional sources, has also directly and indirectly benefited from the world resistance literature due to the wisdom of its great poets. The way poets from different nations address and reflect mythical and national elements, religious beliefs, and their unique experiences of their homelands, along with their purpose in writing this type of poetry, provides the ground for the differences among poets. Resistance poets around the world are counted as committed and dedicated poets. They intend to express the universals of resistance and sustainability by writing poems with particular narratives and themes. Qeysar Aminpour is a prominent Iranian poet with a global reach delving into the essence of defense and war to encompass themes, inner meanings, and messages that are considered important for all people worldwide.

Sandor Petofi, a freedom-loving Hungarian poet made worthy use of poetry as a tool to incite the Hungarian fighters and nation during the wars of independence and freedom in Hungary. His poetic themes are so great that he has been bestowed with the title of “Poet of the Nation and Poet of the Revolution”. His global recognition is such that in 1973, on the recommendation of UNESCO and in celebration

* Article history:

Received 2 May 2024

Received in revised form 26 May 2024

Journal of Comparative Literature

Year 16, No. 30, autumn and winter 2024

Accepted 25 May 2024

Published online: 20 August 2024

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Professor of Persian Language and Literature Payam Noor University of Tehran, Iran. E-mail: moeinadini.f@pnu.ac.ir

of his 150th birthday, he was honored worldwide. Petofi is a committed and dedicated poet who has eloquently expressed his military experiences in a sophisticated and inspiring manner through influential poems.

There are similarities between the poetry of Qeysar and Petofi due to the positioning of the two nations, Iran and Hungary, in similar situations, as well as the fundamental presence of resistance concepts in the nature and temperament of all humans, regardless of their religious, national, or ideological tendencies. These similarities and resemblances are worthy of consideration; however, they are not of an imitative nature but rather accompanied by changes, transformations, and differences. Therefore, the present study aims to investigate the similarities and differences in the poems of these two poets.

2. Methodology

This study analyzed the common themes in the poetry of two great poets (Aminpour and Petofi), who do not have a historical connection, using a comparative approach. The research method was based on the theory of the American School of Comparative Literature. The findings of the study were classified and analyzed based on the similarities and differences in the poems of the two poets using qualitative content analysis, and the results are presented in an analytical-descriptive manner.

3. Discussion

The similarities and differences in the poems of Qeysar Aminpour and Sandor Petofi are numerous. The positioning of the two nations, Iran and Hungary, in similar situations, has led their poets to turn to shared poetic and literary themes.

It is difficult to definitely answer the question of whether Qeysar knew Petofi and was consciously influenced by him or not. It should be noted that Qeysar Aminpour, in addition to his poetic art, was also a master in literary theory. The book “Tradition and Innovation in Contemporary Poetry” by Aminpour (2004) demonstrates that he was familiar with Western literary criticism schools, major Western poets, and the influence of translation on the change of style and perspective

of contemporary Persian poets. Moreover, he was indirectly familiar with Petofi's poetry through Mehdi Akhavan-Sales (a great contemporary Iranian poet), who borrowed the theme, content, and even the title of his poem 'Dogs and Wolves' from Sandor Petofi (Pirnia, 2021:501). Nevertheless, it is worth noting that sometimes the positioning of two nations in similar situations leads them to turn to common poetic and literary themes. The similarities and differences between the two poets are typically observed in their poetic style, which is predominantly a combination of social romanticism, social symbolism, and writing sociopolitical poems aimed at creating resistance poetry. Both poets used symbolic and simple language. Similar to romantic poets, they drew most of their poetic images from nature and then, infused them with emotional meaning so that they could convey enlightening and motivational thoughts in the political and social realm. The key similarity between the two poets lies in their common poetic themes. A religious perspective dominates the poetic themes of Qeyzar Aminpour, while nationalistic and patriotic sentiments prevail in the poems of Petofi. This has led to significant differences between the two poets in rendering common themes such as patriotism, death awareness, martyrdom-seeking, describing martyrs and war heroes, freedom, perceptions of war and peace, and idealism.

4. Conclusion

Common poetic themes among different nations are not always the result of influence, imitation, adaptation, or borrowing, but in many cases, they have their roots in common innate grounds and the positioning of two nations or two poets in similar and identical situations. The similar conditions of Iran and Hungary, on the eve of the formation of revolutions with mass cultures against autocratic governments, have unconsciously led to similarities in some of the poems of Qeyzar and Petofi.

The most important reasons for the thematic similarities in the poems of the two poets can be classified into three main categories: human nature and disposition, the positioning of Iran and Hungary in similar situations, and the established ethical principles that guarantee

the dignity of humans and shape their national and human identity. The dissimilarities and differences in these triple commonalities are not inherent and essential but rather are mostly due to the determination of instances, differences in national and mythical elements of the two nations, their resistance goals, and religious and spiritual backgrounds and ideals.

Regardless of these differences, all the main and important themes of resistance are common among the two nations because human nature and disposition do not tolerate injustice and tyranny. Therefore, their opposition to oppression and injustice is manifested as protest, aggression, rivalry, confrontation, and conflict, and concepts such as freedom, patriotism, independence, honoring national heroes, death awareness and martyrdom-seeking, fighting against social corruption, waiting for a savior and a better future, etc. are considered sacred by both poets and have become the foundation of their literary creations. In these common themes, sometimes the perspectives have become completely identical, while regional, cultural, and temporal differences have at times given rise to disparities in their works.

Both poets have expressed their content in a symbolic and simple yet deep and meaningful language, and both are committed and dedicated. By adhering to the principles of social romanticism, they have infused their poems with epic and social consciousness, blurring the line between love and emotion and social struggle. Both poets have similar poetic structures. However, the poetry of Qeysar is much more artistic and diverse than that of Petofi, conveying broader global messages

Keywords: Aminpour, comparative literature, Petofi, resistance, social romanticism

References [in Persian]

- Akhavan-Sales, Mehdi. (1984), Winter, Tehran: Morvarid Publication [in Persian]
- Aminpour, Qeysar. (2004), Tradition and Innovation in Contemporary Poetry, Tehran: Scientific and Cultural Publication [in Persian]

- Aminpour, Qeyzar. (2013), Collection of Poems, Tehran: Morvarid Publication [in Persian]
- Azhand, Yaghoub. (1984). Modern Persian Literature. Tehran: Amir Kabir Publishers [in Persian]
- Bastide, Roger. (1995), Art and Society, Translated by Ghaffar Hosseini, Tehran: Toos Book Publisher [in Persian]
- Eghtesadinia, Sayeh. (2013), A Review of the Poetry Collection by Qeyzar Aminpour, *Nameh-ye Farhangestan* 4(9). pp. 138-149 [in Persian]
- Ezzati, Abolfazl. (1992), A Comparison of the Concept of Martyrdom in Christianity and Islam. *Hawza*, 9(52), 163-179 [in Persian]
- Fotoohi, Mahmood. (1994), A Look at Sudden Mirrors, *Hamshahri Newspaper*, 2(505) [in Persian]
- Fotoohi, Mahmood. (2008), Three Voices, three colors and three Styles in Qeyzar Aminpour poetry, *Journal of Adab Pazhuhi*, 2(5), pp. 9-30 [in Persian]
- Group of authors. (2007). Ghaaf (A Special Commemorative Issue for Qeyzar Aminpour), Tehran: The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense [in Persian]
- Kafi, Gholamreza. (2009), Knowing Literature of Islamic Revolution, Tehran: The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense [in Persian]
- Kafi, Gholamreza. (2021), A Suggestion for Categorizing Groups and Components of Resistance Literature, *Journal of Resistance Literature*, 13(24), pp. 140-167 [in Persian]
- Khanlari, Zahra. (1996), Dictionary of World Literature, Tehran: Kharazmi Publication [in Persian]
- Masoumi, Mohammadreza. (2018), Shades of Sándor Petőfi on 'Sayeh', *Comparative Literature Studies*, 2(3), pp. 44-62 [in Persian]
- Mohaghegh, Javad. (2008), Blooming in the Fire, Tehran: Honar Resaneh Ordibehesht [in Persian]
- Mohseninia, Naser. (2014), Comparative Literature in the Contemporary World. Tehran: Elm-o Danesh Publication [in Persian]

- Petofi, Sandor. (1978), *The Hungarian Revolutionary Poet*, Tehran: Pocketbook Publishing Corporation [in Persian]
- Pirani, Mansoor. (2022), Comparative Critique of the Poem 'Dogs and Wolves' by Akhavan-Sales and Sandor Petofi, *Research in Contemporary World Literature*, 26(2), pp. 468-513 [in Persian]
- Rypka, Jan. (2004), *History of Iranian Literature*, Tehran: Sokhan [in Persian]
- Sangari, Mohammadreza. (2010), *Holy Defense Literature*, Tehran: The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense [in Persian]
- Sarfi, Mohammadreza; Hashemi, Reza. (2011), Holy Defense, Commitment and Evolution in the Poetry of Qeyzar Aminpour, *Journal of Resistance Literature*, 2(4), pp. 323-346 [in Persian]
- Shafiei Kadkani, Mohammadreza. (2001), *Persian Poetry Periods: From Constitutionalism to the Fall of the Monarchy*, Tehran: Sokhan [in Persian]
- Shamisa, Sirous. (2012), *Literary Schools*, Tehran: Ghatreh [in Persian]
- Tafazzoli, Mahmoud; Barani, Angela. (1978), *Sandor Petofi: The Hungarian Revolutionary Poet*, Tehran: Pocketbook Publishing Corporation [in Persian]
- The Holy Qur'an* [in Persian]

تحلیل وجوه همانندی و ناهمانندی اشعار قیصر امین پور و شاندرلو پتوفی*

فاطمه معین الدینی^۱

چکیده

بین آثار برجسته ادبی ملت‌های مختلف شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد. همانندی‌های ادبی یا ناشی از تأثیر و تأثر مستقیم است و یا به علت تجربه‌های مشابه دو ملت و نیز فطری بودن برخی مفاهیم، در میان شاعرانشان به وجود می‌آید. وجوه ناهمانندی آثار مشابه بیشتر ناشی از تفاوت‌های زیستگاه، ادیان، اساطیر و نوع تجربه شاعران است. بین اشعار قیصر امین پور و شاندرلو پتوفی شباهت‌ها و تفاوت‌های انکارناپذیری وجود دارد که نمی‌توان آن‌ها را ناشی از ارتباط تاریخی ادبیات فارسی و مجار دانست؛ بنابراین در این پژوهش با رویکرد نقد تطبیقی و مبتنی بر اصول مکتب ادبیات تطبیقی آمریکایی، به تحلیل محتوایی اشعار آن‌ها پرداخته شد و این نتیجه به دست آمد که هر دو شاعر برای شعر تعهد و التزام قایل هستند و آن را در خدمت بیان مفاهیم انقلابی، آرمان‌های اجتماعی و وسیله‌ای جهت دفاع از وطن، آزادی، استقلال، صلح و شرف انسانی قرار داده‌اند. هر دو شاعر با نگاه رمانتیسم اجتماعی و با زبانی ساده و در عین حال عمیق و نمادین، شعر را در خدمت روشنگری اجتماعی قرار داده‌اند و پاره‌ای از پیام‌های آن‌ها چنان روشن و درخشان است که می‌توان آن‌ها را در شمار جهانی‌های ادبیات محسوب نمود. با این حال، دامنه، تنوع و زیبایی شعر قیصر به مراتب بیش از پتوفی است.

واژه‌های کلیدی: ادبیات تطبیقی، امین پور، پتوفی، پایداری، رمانتیسم اجتماعی.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۳/۱۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

نشریه ادبیات تطبیقی، سال شانزدهم، شماره سی‌ام، بهار و تابستان ۱۴۰۳

DOI: 10.22103/JCL.2024.23554.3745

صص ۳۶۷ - ۳۲۳

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایان‌نامه:

moeinadini.f@pnu.ac.ir

۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

شعر پایداری ایران، به‌ویژه در دوران دفاع مقدس، بسیار قدرتمند و تواناست. این شعر ضمن آن که از آب‌شخورهای ملی، مذهبی، تاریخی و حوادث منطقه‌ای برخوردار است، به علت فرهیختگی شاعران بزرگ خود، از ادبیات پایداری جهان نیز به شکل مستقیم و غیر مستقیم بهره گرفته است. برخی از شاعران، به دلیل شناخت حوزه‌های عاطفی مشترک همه آزادگان جهان، در اشعار خود به درونمایه‌هایی پرداخته‌اند که با درونمایه‌ها و مضامین پایداری شاعران بزرگ سایر ملت‌ها، در جوهره و ذات خود شباهت دارد، ولی در نحوه پرداختن و بازتاب عناصر اساطیری و ملی، باورهای مذهبی، تجربه‌های خاص سرزمینی شاعران و هدفی که از سرودن این نوع اشعار دارند، با یکدیگر متفاوت می‌شوند. شاعران پایداری در سراسر جهان در شمار شاعران متعهد و ملتزم هستند. آن‌ها قصد دارند با بیان شعرهایی با ماجراها و مضامین خاص، زمینه را برای بیان جهانی‌های پایداری و مقاومت بیان کنند. قیصر امین‌پور از جمله شاعران بزرگ ایرانی است که به علت تجربه حضور در جبهه‌ها، هم از وقایع نبرد تأثیر پذیرفته و هم بر وقایع دفاع و بر روحیه رزمندگان تأثیر گذاشته است؛ به‌گونه‌ای که به وی لقب «ملک‌الشعرا» (محقق، ۱۳۷۸: ۵۶) دفاع مقدس داده‌اند. آنچه در شعر او بسیار جلب توجه می‌کند، پرداختن به جوهره دفاع و جنگ است و همین امر سبب شده شعر او شعری جهانی شود و دربردارنده مضامین، درونمایه‌ها و پیام‌هایی شود که برای همه مردم جهان مهم تلقی می‌شوند. همچنین همین امور مشترک زمینه بررسی‌های تطبیقی او را با شاعران بزرگ جهانی فراهم نموده است.

شانددرو پتوفی، شاعر آزادی‌خواه، مبارز و افسر مجارستانی در جریان جنگ‌های استقلال‌طلبانه و آزادی‌خواهانه مجارستان، از سلاح شعر برای تهییج ملت و مبارزان مجار استفاده شایان توجه نمود. درخشش مضامین شعری وی تا بدان حد است که برای او لقب «شاعر ملت و شاعر انقلاب» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۱۸) را به ارمغان آورده و به او چهره‌ای

جهانی بخشیده است، به گونه‌ای که در سال ۱۹۷۳ به توصیه یونسکو و به مناسبت یک‌صد و پنجاهمین سال تولدش از وی در سراسر جهان تجلیل شد. پتوفی شاعری متعهد و ملتزم است که تجربه‌های نظامی خود را با بیانی پخته و شورانگیز در قالب اشعاری تأثیرگذار بیان نموده است.

بین شعر قیصر و پتوفی به دلیل قرار گرفتن دو ملت ایران و مجار در موقعیت‌های مشابه و نیز به علت حضور بنیادین مفاهیم پایداری در سرشت و فطرت همه انسان‌ها، با هر نوع گرایش مذهبی، ملی و اعتقادی، مشابهات‌ها و همانندی‌هایی وجود دارد که قابل اعتناست؛ اما این تشابهات از نوع تقلید نیست، بلکه با تغییرات، دگرگونی‌ها و تفاوت‌هایی همراه است. از این رو بررسی وجوه همانندی و اختلاف اشعار این دو شاعر در مرکز توجه گفتار حاضر قرار گرفت.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در زمینه تطبیق اشعار قیصر امین‌پور و شاندرلو پتوفی هیچ پژوهشی انجام نشده است، اما درباره قیصر امین‌پور و مطالعه تطبیقی اشعار او با شعر شاعران عرب و شعر شاعران حوزه مقاومت و نیز به منظور شناساندن ویژگی‌های زبانی، محتوایی و هنری آثار وی تحقیقات متعددی انجام شده که از آن‌ها به عنوان پیشینه غیر مستقیم گفتار حاضر بهره گرفته‌ایم.

پتوفی شاعری ناشناخته در ایران نیست. نخستین گفتاری که زمینه شناخت پاره‌ای از اندیشه‌های وی را برای ایرانیان فراهم نمود، سخنرانی زنده‌یاد استاد اسلامی ندوشن است که در سال ۱۹۷۳ میلادی ۱۳۵۱ شمسی به درخواست یونسکو در دانشگاه تهران ایراد کردند و ترجمه دو قطعه از اشعار وی را نیز در انتهای سخنرانی خواندند. متأسفانه این سخنرانی ظاهراً در جایی به چاپ نرسیده و در اختیار نیست.

محمود تفضلی و آنگلا بارانی (۱۳۵۷) با انتشار کتاب *شاندرلو پتوفی: شاعر انقلابی* مجار به اختصار به ابعادی از زندگی وی پرداخته‌اند و ترجمه گزیده‌ای از مهمترین اشعار او را به فارسی زبانان ارائه نموده‌اند. معصومی (۱۳۹۷)، در مقاله «سایه پتوفی بر سایه» تأثیر اشعار پتوفی بر اشعار انقلابی هوشنگ ابتهاج را بررسی نموده و به این نتیجه رسیده است

که این دو هرچند زاده یک سرزمین مشترک و یک زمان نیستند، اما دارای دغدغه‌های مشترکی مثل عدالت، آزادی، جان دادن در راه هدف، بیگانه‌ستیزی و زنده نگاه داشتن نام قهرمان می‌باشند. پیرانی (۱۴۰۰)، در مقاله «نقد تطبیقی شعر سگ‌ها و گرگ‌ها از مهدی اخوان ثالث و شاندرلو پتوفی» به تأثیر ترجمه در تغییر سبک و نگاه شاعران معاصر فارسی پرداخته و منشأ الهام یکی از اشعار اخوان ثالث را نشان داده است. در زمینه موضوع این مقاله پژوهشی مشاهده نشد و احتمالاً این گفتار می‌تواند گشایش بابی در این نوع بررسی تطبیقی تلقی شود.

۳-۱. رویکرد و روش پژوهش

در این مقاله با رویکرد تطبیقی به تحلیل درونمایه‌های مشترک دو اثر که با هم ارتباط تاریخی ندارند، پرداخته شده است. روش پژوهش مبتنی بر نظریه مکتب ادبیات تطبیقی آمریکایی است. یافته‌های مقاله در زمینه وجوه همانندی و ناهمانندی اشعار دو شاعر با استفاده از فنون تحلیل محتوای کیفی طبقه‌بندی و تشریح شده و نتایج به دست آمده به شیوه تحلیلی-توصیفی ارائه گردیده است.

۴-۱. یافته‌ها و نتایج پژوهش

شباهت‌ها و ناهمانندی‌های اشعار قیصر امین‌پور با اشعار پتوفی بسیار زیاد است. به احتمال زیاد قیصر تحت تأثیر پتوفی نیست، اما قرار گرفتن دو ملت ایران و مجار در موقعیت مشابه، سبب روی آوردن شاعران آن‌ها به درونمایه‌های شعری و ادبی مشترک شده است. در همانندی‌های مضمونی طبیعتاً هر ملت با توجه به زمینه‌های فرهنگی خود با ملت دیگر تفاوت‌هایی دارد. شباهت فضای سیاسی-اجتماعی عصر زندگی و رسالت دو شاعر، نیز در پیدایش همانندی‌های شعری آن دو مؤثر بوده است.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. نگاهی به زندگی و شیوه شاعری قیصر و پتوفی

شاندرلو پتوفی (۱۸۲۳ - ۱۸۴۹)، شاعر آزادی‌خواه و مبارز مجارستانی بود که در انقلاب ملی مجارستان در سال ۱۸۴۸، هم در میدان نبرد و هم با سرودن اشعار آگاهی‌بخش و برانگیزاننده، نقش مهمی در جنگ‌های استقلال‌طلبی به عهده گرفت. وی را به عنوان «بزرگ‌ترین شاعر انقلابی مجارستان»، «در ردیف معروف‌ترین شعرای انقلابی جهان» و «قهرمانی که شعر و زندگی او مظهر تمایلات آزادی‌خواهانه یک ملت است» می‌شناسند. (تفضلی، ۱۳۵۷: ۹). پتوفی در ژانویه سال ۱۸۲۳ در روستایی کوچک به نام «کیش کوروش» در جنوب مجارستان، در خانواده‌ای فقیر به دنیا آمد. زندگی فقیرانه مانع از تحصیل او شد. پتوفی برای جبران فقر خود به عنوان هنرپیشه تئاتر با پای پیاده در سراسر مجارستان مسافرت کرد. در ضمن این سفرها همنشین توده‌های فقیر سرزمینش شد. این سفرهای دور و دراز «او را با اعماق زندگی و تیره‌روزی هموطنانش آشنا ساخت. دهقانان و کشاورزانی را می‌دید که همچون اسیر و غلام بدون هیچ حقی برای مالکان بزرگ کار می‌کنند و در جنگ‌ها کشته می‌شوند و بعد از جنگ، مانند گدایانی در به در و سرگردان در فقر و تنگ‌دستی به سر می‌برند.» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۱۰). وی با ترانه‌های عامه و ادبیات فولکلوریک مردم مجارستان آشنایی فوق‌العاده داشت و از آن برای بیان دردهای مشترک مردمش بسیار سود جست.

زندگی کوتاه پتوفی پر حادثه و سرشار از ماجراهای گوناگون بود. وی به کارهای متعددی اشتغال ورزید و «از زندگی توأم با سرگردانی، تجربه‌های فراوان اندوخت و از مظاهر گوناگون جامعه مجاری بینشی عمیق یافت. او بسیار زود به ادبیات روی آورد و اشعاری را که در موقعیت‌های مناسب سروده بود، جمع کرد و به بزرگ‌ترین شخصیت ادبی زمانه‌اش، «وورو شمارتی»، عرضه کرد. به وسیله او به ارزش اشعار خود پی‌برد و به کمک او اولین دیوان خود را با عنوان «چکش قریه» در سال ۱۸۸۴ منتشر کرد.» (خانلری، ۱۳۷۵: ۱۴۲). انقلاب فرانسه، به‌خصوص حوادث خونین سال‌های ۱۷۹۲ و ۱۷۹۳ آن، در شکل‌گیری شخصیت و اشعار انقلابی وی بسیار مؤثر بود. خود وی گفته است که: «دعای صبحانه من تاریخ انقلاب فرانسه است، این انجیل جدید تعلیم‌دهنده آزادی و نجاتبخش

امروز بشر است.» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۱۱). پتوفی به تدریج و پس از انتشار ترانه‌های عامیانه و قصه «یانوش پهلوان» که بیشتر جنبه رمانتیک و تغزلی دارند، «به شعر حماسی روی آورد و شاعری سیاسی و انقلابی شد. از آن پس عشق پرشور به میهن و استقلال‌طلبی و کینه شدید نسبت به ستم و استبداد مایه همه اشعار او قرار گرفت.» (خانلری، ۱۳۷۵: ۱۴۳). سرانجام پتوفی در سال ۱۸۴۹ در یکی از خونین‌ترین نبردها کشته شد (تفضلی، ۱۳۵۷: ۲۱). مردم مرگ او را باور نکردند و دهه‌های زیادی برای دیدن و بازگشت او امیدوار بودند (Britanika, 1969, 17: 751).

اشعار پتوفی زبانی ساده و بی‌پیرایه دارد. غالباً بیانگر مسایل ملی، سیاسی و مبارزاتی مردم مجارستان است. مایه‌های آزادی‌خواهانه، تمایلات بشردوستانه و شعارهای آزادی، برابری و برادری که در سراسر اروپای آن روزگار رواج یافته بود و موجب انقلاب‌ها و شورش‌های مختلف شده بود، درون‌مایه اصلی اشعارش را به خود اختصاص داده است. «شعر پتوفی ساده و جذاب است و در آن صدای ملتی که بیدار می‌شود، به گوش می‌رسد... او بهتر از هر کسی آرمان‌ها و آرزوهای مردم را می‌داند.» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۲۳). «همین ویژگی توده‌ای و اجتماعی است که به شعر پتوفی رونق و شکوه و عظمت می‌بخشد.» (همان: ۲۴) و او را شایسته آن می‌سازد که به عنوان «شاعر ملت و شاعر انقلاب» (همان: ۱۸) شناخته شود. از پتوفی حدود ۸۰۰ قطعه شعر کوتاه و بلند باقی مانده که متأسفانه از این تعداد، تنها ۲۹ قطعه توسط محمد تفضلی و آنگلا بارانی به فارسی ترجمه شده و در اختیار است.

قیصر امین‌پور در سال ۱۳۳۸ در روستای گتوند از توابع دزفول به دنیا آمد و پس از یک زندگی پرفراز و فرود و انجام فعالیت‌های متعدد اجتماعی و هنری، سرانجام پس از تحمل رنج‌های فراوانی که بعد از تصادفش در سال ۱۳۷۷ متحمل شد، در هشتم آبان ۱۳۸۶ وفات کرد و در روستای زادگاهش به خاک سپرده شد. قیصر پس از پیروزی انقلاب و آغاز جنگ تحمیلی به جبهه‌های نبرد رفت و با سرودن و خواندن اشعار برای هم‌زمانش بر آن‌ها تأثیر فراوان گذاشت و زمینه ورود دیگر شاعران زبان فارسی را نیز به این عرصه

فراهم نمود. اشعار او زبانی گرم، ساده و صمیمی دارد و در عین حال، به دلیل بهره‌گیری از نمادهای مختلف، دارای لایه‌های معنایی گوناگون است. وی شاعری هدفمند و متعهد است. به گفته فتوحی:

امین‌پور سرودن شعر را همزمان با اوج‌گیری انقلاب مردم ایران در سال ۱۳۵۷ آغاز می‌کند و با شروع جنگ ایران و عراق (پایان شهریور ۱۳۵۹) صدای او محکم‌تر به گوش می‌رسد و تا ۱۳۶۷ هم صدا با نیروهای انقلابی، بیش از هر چیز به انقلاب و نبرد و جنگ می‌اندیشد. وی سخت ملتزم به ایدئولوژی و متعهد به ارزش‌های مذهبی است و اعتقادی راسخ به اصول انقلاب و آرمان‌های جمعی دارد. (فتوحی، ۱۳۸۷: ۱۱).

نگاه غالب او به پدیده‌های مختلف، حتی به جنگ تحمیلی، نگاهی رمانتیک است و «لحن بیشتر اشعاری که در گیرودار دفاع مقدس سروده‌است، بدون آن که به آه و ناله تبدیل شود، احساساتی و پرشور است و کمتر تندی و خشم حماسه در آن‌ها پیداست (اقتصادی‌نیا، ۱۳۹۲: ۱۴۱). اشعار دوره‌های نخستین شعری و اشعاری که همزمان با انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی سروده، بیشتر آرمان‌گرایانه است، اما به تدریج از آرمان‌گرایی به واقع‌گرایی روی می‌آورد. این تغییر روش در اشعار وی کاملاً هویداست، تا جایی که خودش نیز می‌گوید:

خسته‌ام از آرزوها، آرزوهای شعاری	شوق پرواز مجازی، بال‌های استعاری
لحظه‌های کاغذی را روز و شب تکرار کردن	خاطرات بایگانی، زندگی‌های اداری...
عاقبت پرونده‌ام را با غبار آرزوها	خاک خواهد بست روزی، باد خواهد برد باری
روی میز خالی من، صفحه باز حوادث	در ستون تسلیت‌ها، نامی از ما یادگاری

(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۱۸۷)

تغییر نگاه از آرمان به واقعیت، جز دلایل فردی، اسباب اجتماعی نیز دارد (اقتصادی‌نیا، ۱۳۹۲: ۱۴۲). درواقع:

با تحول اجتماعی که پس از پایان جنگ پدیدار گشت، شاعر، که تازه از جنگ فارغ شده بود، خود را در برابر جهان عینی، خشن، بی‌عاطفه و تردیدآمیز می‌بیند، حال آن که او سال‌ها در حماسه زیسته بود؛ حماسه‌ای که قصه قوم و قبیله است نه لالایی و خلسه فرد. نگاه شاعر به این دگرگونی دردی سنگین برایش به ارمغان می‌آورد. (فتوحی، ۱۳۷۳: ۱۰)

این مسائل به تدریج او را از آرمان گرایی به روشن بینی شاعرانه و واقع بینی سوق می دهد. قیصر در زبان نوآوری های فراوان دارد. با وجود آن که او در نسبت میان شکل و محتوا، جانب محتوا را می گیرد، اما این به معنای غفلت شاعر از عملکرد شاعرانه زبان و بی اعتنایی به ظرفیت های زبانی نیست. در طول سه چهار دهه شاعری، توجه امین پور به زبان همواره رو به تزاید داشته و به همان نسبت درگیری او با زبان بیشتر شده است (ر.ک: اقتصادی نیا، ۱۳۹۲: ۱۴۶).

مشخصه اصلی زبانی وی روی آوردن به ایجاز و کوتاه گویی است. چنان که این ایجاز را در اشعار طرح وار او به وفور می توان دید:

پشت میله

بر کف زندان

کپه ای زنجیر! (امین پور، ۱۳۹۲: ۳۳)

این شعر از نظر فرم با الهام از هایکوهای ژاپنی سروده شده است و در کوتاه ترین شکل ممکن، معنا و مضمونی مهم را بازگو می کند. مجموعه «از دستور زبان عشق» قیصر بیش از هر اثر دیگری از وی حاوی ایجاز و کوتاه سروده های روایی است؛ چنان که به عنوان نمونه ای دیگر می گوید:

شهیدی که بر خاک می خفت

سرانگشت در خون خود می زد و می نوشت

دو سه حرف بر سنگ:

«به امید پیروزی واقعی»

نه در جنگ،

که بر جنگ! (همان: ۱۷)

قیصر به شعر دفاع مقدس توجه دقیق و توأم با بیان هنری دارد (صرفی و هاشمی، ۱۳۹۰: ۳۲۸). همین امر باعث شده که مرتضی کاخی وی را «ملک الشعراى انقلاب و جنگ» معرفی کند و بگوید: «قیصر میان «جنگ» و «زیبایی»، که متنافر و متضاد به نظر می رسند،

پیوندی استوار ساخته است. قیصر کسی است که از «زیبایی» با این زبان بلند و عریان سخن می‌گوید؛ درحالی که هنوز بوی باروت‌های جنگ به مشامش می‌رسد.» (محقق، ۱۳۷۸: ۵۶)

در نسبت بین قیصر و پتوفی و این که آیا قیصر پتوفی را می‌شناخته و به شکل آگاهانه از وی تأثیر پذیرفته یا خیر، نمی‌توان با قاطعیت نظر داد. ضمن این که رویکرد این پژوهش به ادبیات تطبیقی رویکرد مکتب آمریکایی است. این مکتب «ادبیات را یک پدیده کلی و جهانی می‌داند، و ادبیات ملت‌ها و قومیت‌های گوناگون اجزای آن پدیده هستند و این اجزا در رابطه با کلیت خود یعنی جهانی بودن از وحدتی اندام‌وار و انسجامی واحد بهره‌مندند.» (محسنی‌نیا، ۱۳۹۳: ۱۴۰). بر اساس این مکتب، ارتباط تاریخی بین دو ادبیات یا دو شاعر شرط نیست، از این رو بدون آن که داعیه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری داشته باشیم، در این گفتار به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های بین اشعار قیصر امین‌پور و شاندرلو پتوفی پرداخته‌ایم.

بعلاوه باید توجه داشت که قیصر امین‌پور علاوه بر هنر شاعری، در علوم نظری ادبی نیز استاد بود. او دانش آموخته دوره دکتری ادبیات بود و رساله خود را که بعدها با عنوان «سنت و نوآوری در شعر معاصر» (امین‌پور، ۱۳۸۳) به چاپ رسید، زیر نظر استاد کم‌نظیر ادبیات فارسی، شفیعی کدکنی گذرانده بود. به گواهی این کتاب، وی با مکاتب نقد ادبی غرب و شاعران بزرگ غربی و تأثیر ترجمه در تغییر سبک و نگرش شاعران معاصر فارسی آشنا بوده است. همچنین بی‌تردید از طریق اخوان ثالث که «مایه و مضمون و حتی عنوان شعر «سگ‌ها و گرگ‌ها»ی خود را از شاندرلو پتوفی شاعر مبارز و قهرمان ملی مجارستانی به وام گرفته» (پیرنیا، ۱۴۰۰: ۵۰۱)، با شعر پتوفی به شکل غیر مستقیم آشنا بوده است. اخوان در ابتدای این شعر می‌گوید: «فکر از شاندرلو پتوفی، اهدا به: محمود تفضلی» (اخوان، ۱۳۶۳: ۶۴) و بی‌تردید قیصر این نکته را می‌دانسته است. بعلاوه شکل بیان و ساختار روایی-تمثیلی این شعر به شکلی غیر مستقیم در اشعار امین‌پور بازتاب دارد.

توجه به این نکته نیز ضروری است که گاه قرار گرفتن دو ملت در موقعیت مشابه، سبب روی آوردن آن‌ها به درونمایه‌های شعری و ادبی مشترک می‌شود. در این همانندی

مضمونی طبیعتاً هر ملت با توجه به زمینه‌های فرهنگی خود با ملت دیگر تفاوت‌هایی دارد. مجموعه نکته‌های یاد شده جواز بررسی تطبیقی دو شاعر مورد نظر را در اختیار ما قرار می‌دهد.

۲-۲. تأثیر ترجمه بر ادبیات و شعر معاصر

ترجمه باب تبادل اندیشه و هنر و فرهنگ‌پذیری را بین دو زبان باز و مایه‌های آمیختگی فرهنگی و تأثیر و تأثر شاعران را از یکدیگر فراهم می‌کند. روزه باستید می‌گوید:

هر فرهنگی با هر فرهنگ دیگری نمی‌آمیزد، بلکه در آمیزش دو فرهنگ نوعی گزینش صورت می‌گیرد. هر فرهنگی در مقابل پاره‌ای از ویژگی‌ها، بی‌تفاوتی نشان می‌دهد. پاره‌ای را می‌پذیرد، و در مقابل پاره‌ای دیگر مقاومت می‌کند. گزینش آثار و ارزش‌های فرهنگی به گونه‌ای صورت می‌گیرد که فرهنگ پذیرنده بتواند با آنچه از فرهنگ غالب پذیرفته است، پیکره‌ای یگانه تشکیل دهد. در نتیجه معنای آنچه پذیرفته است، دگرگون یا مسخ می‌شود. (باستید، نقل از: امین‌پور، ۱۳۸۳: ۱۳۲).

بسیاری از شاعران و نویسندگان بدون آن‌که با زبان اصلی آشنا باشند، «تنها از طریق ترجمه توانسته‌اند از شاعران و ادیبان و افکار فرهنگی و اجتماعی دیگر ملل باخبر و در نتیجه متأثر و متحول گردند؛ به عنوان مثال امرسن، شاعر آمریکایی (۱۸۰۳-۱۸۸۲) از طریق ترجمه‌های هامر پورگشتال آلمانی (۱۷۷۷-۱۸۵۶) با سعدی و حافظ آشنا شده است و از طریق همین ترجمه‌ها تحت تأثیر افکار سعدی و حافظ قرار گرفته است.» (محسنی‌نیا، ۱۳۹۳: ۱۸۷).

از دوره مشروطه به بعد آشنایی ایرانیان با فرهنگ و ادبیات اروپایی از طریق ترجمه به شکل فزاینده‌ای گسترش یافت. ایرانیان در برخورد با آثار غربی عکس‌العمل یک‌سانی نداشتند. از این رو ترجمه ضمن آن‌که افق‌های جدیدی در قلمرو مضمونی و در تکنیک‌های شعری به روی شاعران گشود، و از این نظر در تکامل و تحول شعر فارسی مفید افتاد. در برخی موارد نیز موجب از خود بیگانگی برخی از شاعران و نویسندگان و بی‌اعتنایی آن‌ها را به میراث‌های گرانبها و جهانی ادبیات فارسی و فرهنگ ایرانی فراهم نمود و از این طریق، زیان‌هایی را متوجه فرهنگ و ادبیات فارسی کرده است. باری تأثیر

مثبت ترجمه به مراتب بیشتر از تأثیر منفی و مخرب آن بوده است. یان ریپکا معتقد است: «ترجمه در ایران زبان ادبی را دگرگون کرد و در قلمرو شعر نیز تغییر نگرش و تجربه مرحله تازه‌ای را برای شاعران ایجاد کرد.» (ریپکا، ۱۳۸۳: ۲۴۳). تأثیر ترجمه در برخی از شاهکارهای ادبی معاصر نظیر «رنج و گنج» ملک‌الشعراى بهار، «زهره و منوچهر» ایرج میرزا، «عقاب» خانلری، «کتیبه» ی‌اخوان ثالث و نیز برخی از اشعار شاملو، پروین اعتصامی و ... امری است که مورد توجه بسیاری از محققان واقع شده است. ادبیات فارسی تحت تأثیر نهضت ترجمه فقط از ادبیات غربی تأثیر نپذیرفت؛ بلکه در زمینه‌های مختلف افق‌های جدیدی به روی ادبیات غربی گشود. آشنایی اروپاییان با رباعیات خیام از طریق ترجمه فیتز جرالد، با مثنوی از طریق ترجمه کلمن بارکد، با حافظ از طریق ترجمه جونز و ... تأثیرات فراوانی در مغرب‌زمین بر جای نهاده است (ر.ک: محسنی‌نیا، ۱۳۹۳: ۱۸۸).

یکی از اثرهای ترجمه در آفرینش آثار ادبی و هنر و شعر آن است که آثار ایجاد شده ویژگی‌های دو فرهنگ را در خود جای می‌دهند و از زیبایی و ارزش‌های معناساختی مضاعف برخوردار می‌شوند. البته باید توجه داشت که گاه در میان آثار ادبی دو ملت با نمونه‌هایی مواجه می‌شویم که به طور تصادفی یکی متأثر از دیگری است و به تعبیر رژه دبری «بدون آن که ارتباط و انتقال زمانی یا مکانی میان این دو صورت گرفته باشد، شباهت‌ها و اشتراکات زیادی میان این دو به چشم می‌آید.» (پیرانی، ۱۴۰۰: ۴۸۸). پرداختن به جایگاه ترجمه در ادبیات تطبیقی یکی از لازمه‌ها و بایسته‌های ادبیات تطبیقی است که جای کار فراوان دارد. البته باید توجه داشت که هرگونه شباهت دلیل بر تأثیرپذیری یا تأثیرگذاری نیست، زیرا برخی از درونمایه‌ها به علت داشتن زمینه‌های مشترک در فطرت همه انسان‌ها و یا قرار گرفتن دو ملت یا دو شاعر در موقعیت مشابه و یک‌سان، به صورت طبیعی در آثارشان مشترک می‌شود. چنان‌که «موقعیت مشابه دو کشور ایران و مجارستان در آستانه شکل‌گیری انقلابی مردمی با فرهنگ توده‌ای و عام در برابر حکومت‌های سلطنتی «پهلوی» و «هابسبورگ» باعث تشابه ناخودآگاه برخی از اشعار شده است.» (معصومی، ۱۳۹۷: ۵۵۹). بر این نکته همانندی مضامین پایداری و مقاومت را که در شمار

جهانی‌های ادبیات است، باید افزود. در میان همه ملت‌ها و به تبع آن در میان تمام شاعران و نویسندگان با هر نژاد و زبان، و با هر دین و آیینی، مفاهیمی چون آزادی، وطن‌پرستی، استقلال‌طلبی، بزرگداشت قهرمانان ملی، مرگ‌آگاهی و شهادت‌طلبی، مبارزه با فساد اجتماعی، انتظار آینده و منجی داشتن و ... مقدس شمرده می‌شود و دستمایه آفرینش‌های ادبی در شعر جنگ و دفاع واقع می‌گردد. در این مضامین مشترک چه بسا زاویه دیدها نیز گاه کاملاً یک‌سان شوند. برای درک زمینه‌های مشترک و متفاوت آفرینش ادبی بین آثار پتوفی و اشعار امین‌پور لازم است نگاهی هرچند مختصر به تاریخ سیاسی و اجتماعی عصر دو شاعر داشته باشیم.

۳-۲. تاریخ سیاسی و اجتماعی عصر امین‌پور و پتوفی

قیصر در طول زندگی کوتاه ۴۸ ساله خود که ۹ سال پایانی آن نیز با بیماری و رنج‌های جسمانی بسیار زیاد و غیر قابل تصویری که تصادف سال ۱۳۷۷ برایش به ارمغان آورد، همراه بود، وقایع و حوادث اعجاب‌آور و پرماجرایی را مشاهده کرد. مهمترین حادثه‌های عصر او که هریک خود آستان حادثه‌های فرعی متعدد، مهم و تأثیرگذار بودند، وقوع و پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و دوران پرفراز و فرود هشت ساله دفاع مقدس است.

انقلاب اسلامی یک دگرگونی بزرگ سیاسی و اجتماعی بود که بین ۱۷ دی ۱۳۵۶ تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ با مشارکت طبقات مختلف مردم انجام پذیرفت و نظام پهلوی را سرنگون و زمینه روی کار آمدن نظام جمهوری اسلامی ایران به رهبری امام خمینی را فراهم کرد. «انقلاب اسلامی، ادبیات انقلاب اسلامی را رقم زد؛ همانگونه که انقلاب مشروطه، ادبیات مشروطه را.» (سنگری، ۱۳۸۹: ۱۱). هنوز مدت کوتاهی از پیروزی انقلاب نگذشته بود که کشور با جنگ تحمیلی عراق از ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹ تا ۲۹ تیرماه ۱۳۶۷ مواجه شد. عصر زندگی قیصر از نظر بروز تحولات مهم در عرصه «تفکرات فلسفی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز بسیار قابل ملاحظه است. در این دوره تغییرات بنیادین در ساحت‌های مختلف جامعه از جمله در ساحت ادبیات رخ می‌دهد.» (پیرانی، ۱۴۰۰: ۴۹۱).

شفیعی کدکنی تغییرات ایجاد شده در ادبیات این عصر را از یک سو ناشی از «تحولات اجتماعی-سیاسی» و از سوی دیگر در نتیجه «آشنایی با ادبیات غرب و ترجمه‌هایی از آثار منظوم و منثور ادبیات فرنگی» می‌داند که «تأثیرهای آن را در حوزه اندیشه، تصویر (صور خیال) و زبان به وضوح می‌توان دید.» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۰: ۲۹). بخش عمده‌ای از اشعار قیصر تحت تأثیر فضای انقلاب و دفاع مقدس شکل گرفته است. نمونه تمام‌عیار تأثیر اوضاع سیاسی-اجتماعی در اشعار وی را در «شعری برای جنگ» می‌توان مشاهده کرد. هرچند که این تأثیر منحصر بر این شعر نیست و حال و هوای تمام اشعار قیصر، حتی عاشقانه‌های او، به صورت مستقیم یا غیر مستقیم مرتبط با دفاع مقدس و انقلاب است.

زندگی کوتاه ۲۶ ساله پتوفی (۱۸۲۳ - ۱۸۴۹) که با مرگ شجاعانه‌اش در مبارزه با استعمار پایان یافت، همانند عصر قیصر، دورانی پراشتهاب و سراسر ناآرامی است. سال ۱۸۴۸ که عنوان یکی از اشعار پتوفی نیز هست، «در سراسر اروپا، سال انقلاب‌ها و هیجان‌هاست. در این سال پس از چندین سال تسلط ارتجاع سیاه، امواج طوفان انقلاب یک‌باره سراسر اروپا را فراگرفت.» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۱۷). در پاریس جمهوری دوم فرانسه با شکست فیلیپ برقرار شد. در وین، پایتخت اتریش، جوانان آزادی‌خواه برای به دست آوردن آزادی‌های دموکراتیک انقلاب کردند. در همین وقت انقلاب‌هایی در آلمان برپا شد که به برقراری مشروطیت و زوال حکومت استبدادی «پروس» منتهی شد. در ایتالیا، بوهیم، صربستان، ترانسیلوانی و قسمت‌های مختلف امپراتوری اتریش انقلاب‌های خونینی ظهور کرد. همزمان با این قیام‌ها، در مجارستان هم انقلاب از شهر بوداپست در ماه مارس آغاز شد و شاندرلو پتوفی، شاعر ملت و انقلاب، در رأس انقلابی‌ها بود (همان: ۱۸). بخش عمده‌ای از اشعار پتوفی در توصیف وقایع این انقلاب‌ها و جنگ‌های خونین استقلال‌طلبانه مجارستان سروده شده است. چنان‌که به عنوان نمونه در شعر «سرود ملی» که فقط یکی از اشعار انقلابی و به بیانی دیگر، اشعار پایداری و مقاومت اوست، و تمام بندهای آن با ابیات ترجیعی و برانگیزاننده: «به خدای مجار سوگند می‌خوریم / سوگند می‌خوریم که دیگر هرگز / اسیر نمائیم» پایان می‌یابد، تأثیر اوضاع سیاسی و اجتماعی را در انتخاب و پروراندن

درونی‌های مقاومت در بیان و زبانی حماسی می‌توانیم شاهد باشیم؛ جالب توجه است که تاریخ سرودن این شعر ۱۳ مارس ۱۸۴۸، روز شروع انقلاب ۱۸۴۸ مجارستان است:

بپای مجار! وطن تو را می‌خواند
 اکنون فرصت فرارسیده است. حالا یا هرگز
 اسیر باشیم یا آزاد؟
 این است مسئله و باید انتخاب کرد
 به خدای مجار سوگند می‌خوریم
 سوگند می‌خوریم که دیگر هرگز
 اسیر نمائیم...
 پست و فرومایه است
 آن کس که اگر لازم است جرأت مردن ندارد
 آن کس که زندگی حقیر خود را از شرف وطنش گرامی‌تر بدارد.
 به خدای مجار سوگند می‌خوریم
 سوگند می‌خوریم که دیگر هرگز
 اسیر نمائیم. (پتوفی، ۱۳۵۷: ۶۱)

شباهت فضای سیاسی-اجتماعی عصر زندگی و رسالت دو شاعر، زمینه‌ساز پیدایش همانندی‌های شعری فراوان در اشعار آن دو شده است. تفاوت‌های اقلیمی، فرهنگی و زمانی نیز ناهمانندی‌هایی در آثارشان به وجود آورده که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت.

۲-۴. وجوه همانندی و ناهمانندی اشعار قیصر و پتوفی

در بررسی تطبیقی اشعار پتوفی و قیصر امین‌پور بحث خود را با گونه‌شناسی شعری، زبان، ساختار و تصاویر شعری آغاز می‌کنیم و سپس به بررسی برخی از مهمترین و پربسامدترین مضامین و درونی‌های شعری آن دو توجه می‌کنیم و همانندی‌ها و ناهمانندی‌های این دو شاعر عالی‌قدر را مرور می‌نماییم.

الف: نوع و گونه شعری

مکتب ادبی رمانتیسم بر ادبیات و هنر عصر پتوفی غالب بود. بخش مهمی از شاعران رمانتیک اروپا هم عصر پتوفی بودند؛ لذا او نیز تحت تأثیر جریان ادبی حاکم بر روزگارش، اشعارش را می‌سرود؛ از این رو زندگی‌اش با سفرهای دور و دراز همراه بود. در این سفرها همیشه همشین دهقانان و کشاورزان فقیری می‌شد که «همچون اسیر و غلام بدون هیچ حقی برای مالکان بزرگ کار می‌کردند و در جنگ‌ها به خاطر همین ثروتمندان کشته می‌شدند و بعد از جنگ، مانند گدایانی در به در و سرگردان در فقر و تنگ‌دستی می‌مردند.» (پیرانی، ۱۴۰۰: ۴۹۸). توجه فراوان به طبیعت، زبان و بیان احساسی، لحن شکوه‌آمیز، ایجاد رابطه بین رفتارهای بشری با رفتارهای طبیعت و انتقاد از جهان و کار جهان که از ویژگی‌های ادبیات رمانتیک است (شمیسا، ۱۳۹۱: ۶۳)، بیانگر نگاه رمانتیک او در شعر و شاعری است. اما این تمام مطلب نیست. پتوفی برای خود رسالتی اجتماعی قابل بود، و چون خود یکی از رهبران مبارزات آزادی‌بخش مجارستان بود، هنر خود را در خدمت فضای سیاسی و مبارزاتی قرار داده بود. به همین خاطر بارها به شاعران رمانتیک در اشعار خود تاخته است. پتوفی «خود و دیگران را برای انقلاب آماده می‌ساخت. در همه اشعارش شاعران خیال‌باف و رمانتیک، جوانان ترسو و تن‌پرور، سیاستمداران سازشکار، راحت‌طلبان بیکاره و خودخواه، همه را به باد انتقاد می‌گیرد و سرزنش می‌کند.» (تفضلی، ۱۳۵۷: ۱۷). همین نگاه به شعر او ویژگی‌هایی بخشیده بود که بر مبنای آن با زبانی نمادین از دردها و اهداف اجتماعی مردم سخن می‌گفت. بنابراین در گونه‌شناسی اشعار پتوفی می‌توان او را پیرو نوعی رمانتیسم-سمبولیسم اجتماعی دانست که با زبانی حماسی و نمادین، بدون آن‌که خود را گرفتار خیال‌پردازی‌های عاشقانه و فردی شاعران رمانتیک سازد و با بیان احساساتی و عاجزانه رمانتیک‌ها، فضای شعری‌اش را به سوی نوعی رخوت و نرمش سوق دهد، از تمام ویژگی‌های مکتب رمانتیسم بهره می‌گیرد تا با برانگیختن احساسات مردم، آن‌ها را به انقلاب و مبارزه فراخواند. تلفیق رمانتیسم اجتماعی، سمبولیسم اجتماعی و سرودن اشعار سیاسی-اجتماعی و آفریدن شعر پایداری و مقاومت در تمام

اشعار او در نگاه اول خود را می‌نمایاند. به عنوان نمونه در شعر «بلبل و چکاوک» تمام ویژگی‌های یاد شده را که بیانگر نوع و گونه اشعار پتوفی است، می‌توان به راحتی مشاهده کرد:

بشریت بیمار است
وزمین جز بیمارستانی نیست
که تب آن را می‌جود و نابود می‌سازد...
اما در میان تیره‌روزی‌ها مان
آسمان ما را از یاد نمی‌برد
و برای درمان دردها مان
شفابخشی را می‌فرستد
او خواهد رسید. هم‌اکنون در راه است
و به زودی فرامی‌رسد
بی‌آن که دژخیمان ما بتوانند دانست
به سوی توست که ترانه من صعود می‌کند
و هر نوایی که از چنگ من برخیزد.
تو الهام‌بخش شعر منی

و تویی که اشک‌هایم تو را می‌خوانند. (پتوفی، ۱۳۵۷: ۱۶)

تمامی این ویژگی‌ها در شعر قیصر نیز متناسب با فضای فرهنگی ایران در عصر انقلاب و دوران دفاع مقدس قابل مشاهده است. دوران دفاع مقدس در هنر و شعر معاصر فارسی تأثیری عمیق گذاشت. «شعر نو که از آغاز دهه سی در اوج مبارزات ملی به یکی از اوج‌های تاریخی خود رسیده بود، با وقوع کودتا غرق در نفرت و نومیدی، بیش از پیش به دامن نماد و کنایه گریخت و میراث‌دار رنج و درد و یأس توده‌های مردم و پیام‌آور «افتادن» یا پرچمدار «برخاستنی» دوباره و منجر به ظهور «ادبیات مقاومت» در ادبیات ایران شد.» (پیرانی، ۱۴۰۰: ۴۹۵). برجسته‌ترین گرایش شعر معاصر «جریان شعر نو اجتماعی-سیاسی (سمبولیک) یا حماسی-سیاسی بود که بهتر می‌توانست آلام و آرمان‌های جامعه آن روز را بازتاب دهد... و به علت درهم شکستن نظام استبدادی، نوعی رئالیسم اجتماعی با

مضامین حمله به امپریالیسم از مضامین رایج روزگار می‌شود.» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۰: ۵۶). شعر قیصر ضمن حفظ ویژگی‌های رمانتیسم اجتماعی، نوعی سمبولیسم اجتماعی نیز هست. به تعبیری دیگر، شعر اجتماعی شعری است با جان و جوهری جامعه‌گرا و انسان‌مدار، که بیانگر آرمان‌های جمعی مردم است. هدف این نوع شعر آن است که همگام و هم‌سو با عواطف و اندیشه‌های مردم، دردها و احساسات مشترک همه انسان‌ها را بازتاب دهد. شاید این که استاد دکتر شفیع کدکنی در جایی به قیصر گفتند: «قیصر! همین جا که رسیده‌ای، بمان. شعر درست همین است. همین جا که تو ایستاده‌ای.» (قاف، ۱۳۸۶: ۲۵)، به خاطر دستیابی وی به همین نوع شعری بوده باشد. همانندی گونه شعری و بیان حماسی، نمادین، اجتماعی و رمانتیسم پتوفی و قیصر از طریق مقایسه شعر زیر با قطعه چکاوک به خوبی قابل دریافت است:

ز باغ لاله خبرهای داغ بسیار است	شنیدن خبر مرگ باغ دشوار است
به چشم ما گل بی‌داغ کمتر از خار است	در این کرانه که باران داغ می‌بارد
گناه دیگر ما انهدام دیوار است	گناه اول ما افتتاح پنجره بود
صدور نور به هر جا که آسمان تار است	خوشا اشاعه خورشید در بسیط زمین
مکان وعده ما زیر سایه دار است	مرا زمان ملاقات آفتاب رسید

(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۴۲)

ب: زبان و ساختار شعری

شعر قیصر زبانی رسا، مطمئن و آرام دارد. زبان او آن قدر صیقل خورده که آینه شده است برای نمایاندن خاطرات نسل او. (صرفی، هاشمی، ۱۳۹۰: ۳۴۲). زبان وی در عین سادگی، زبانی نمادین است. در اشعار وی به خصوص در «شعری برای جنگ» عناصر نمادین با گونه‌های مختلف نمادهای طبیعی، فردی، جهانی و ملی بارها مورد استفاده واقع شده است، چنانکه به عنوان نمونه در خطاب به دیوار که همانا نمادی از مدعیان دروغین است، گفته: دیوار سرد و سنگی سیار! / آیا رواست مرده بمانی / در بند آن که زنده بمانی؟ (امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۸۸) همچنین بیان نمادین او در تشیع پیکر پاک شهدا جز با زبانی نمادین امکان‌پذیر نبود:

پرواز بی‌کرانه کشتی‌ها/ در ارتفاع ابر تماشایی است / بر سطح بی‌نهایت اقیانوس / گویی هزار کشتی کوچک / با بادبان کج شده می‌رانند (همان: ۳۱۸-۳۱۹)

ساختار اشعار قیصر در دو شکل اصلی ارائه شده: نخست شکل توصیفی: با این ساختار بیشتر در غزلیات و رباعیات وی مواجه می‌شویم که در آن‌ها بدون آن که ماجرا و داستانی را به شکل روایت بازگو کند، به توصیف و بیان مطالب مرتبط با آن می‌پردازد. اما در اغلب شعرهای نو و نیمایی قیصر شکل بیان حالت روایی دارد و مهمترین عناصر داستانی را در حرکت داستانی خطی می‌توانیم مشاهده کنیم.

درباره زبان پتوفی، به علت آن که اشعار او به زبان اصلی یعنی معجاری، نه در دست است و نه حتی اگر بود، برای نویسنده قابل استفاده نمی‌بود، نمی‌توان با قاطعیت سخن گفت. بسیاری از ظرافت‌های زبانی در ترجمه از دست می‌روند. اما با این حال می‌توان بر مشترک بودن زبان نمادین، سادگی و سراسازی زبان هر دو اذعان کرد. ضمناً ساختارهای شعری نیز تقریباً مشابه هم می‌باشد.

آنچه مایه تفاوت ساختاری و زبانی دو شاعر را رقم می‌زند، ریشه در تحصیلات قیصر دارد. پتوفی به علت فقر خانوادگی هرگز موفق نشد تحصیلات آکادمیک داشته باشد. وی بیشتر دانش خود را به صورت خودآموز یا در اثر مصاحبت با مردم کشورش آموخته بود. در حالی که قیصر در بهترین دانشگاه‌های کشور و از بهترین استادان ادبیات، دانش خود را فرا گرفته بود. از این رو ظرافت‌های زبانی و بازی‌های لطیفی که منجر به ایجاد مضامین جدید می‌شود، در شعر قیصر به وفور وجود دارد؛ چنان که در قطعه اشتقاق می‌گوید:

وقتی جهان/ از ریشه جهنم است/ و آدم/ از عدم/ و سعی/ از ریشه یأس می‌آید / وقتی که یک تفاوت ساده / در حرف / گفتار را / به گفتار / تبدیل می‌کند/ باید به بی‌تفاوتی واژه‌ها / و واژه‌های بی‌طرفی / مثل نان / دل بست / نان را / از هر طرف بخوانی / نان است! (امین پور، ۱۳۹۲: ۷۵)

و شعر پتوفی، حداقل در نمونه‌های ترجمه شده، از این توانمندی بی بهره است. بعلاوه استفاده از تلمیحات دینی و اساطیر ملی متفاوت یکی دیگر از جنبه‌های تفاوت شعر دو

شاعر است. به عنوان نمونه پتوفی در شعر «به نام مردم» با برجسته کردن نام «گئورک دوژا» گفته است:

آیا نام گئورک دوژا را نشنیده‌اید؟

شما او را زنده زنده بر کرسی گذاخته سوزانید.

اما آتش، روح او را نسوزاند

زیرا او خود یک شعله آتش بود.

و بر حذر باشید از آتشی که ممکن است باز از این شعله برخیزد. (پتوفی، ۱۳۵۷: ۴۷)

قیصر از اساطیر و ملی و مذهبی متفاوتی در اشعار خود بهره گرفته است. منظومه «نی‌نامه»‌ی وی به زیبایی هرچه تمام‌تر صحنه‌های کربلا را همراه با اساطیر ملی و آموزه‌های مذهبی و دینی به تصویر کشیده است:

سرش بر نی تنش در قعر گودال ادب را گه الف گردید گه دال

ره نی پیچ و خم بسیار دارد نوایش زیر و بم بسیار دارد

سری بر نیزه‌ای منزل به منزل به همراهش هزاران کاروان دل

چگونه پا ز گل بردارد اشتر که با خود باری از سر دارد اشتر؟

(امین پور، ۱۳۹۲: ۳۶۵)

ج: تصاویر شعری

غالب تصاویر شعری دو شاعر همچون شاعران رمانتیک از طبیعت گرفته شده و سپس به آن‌ها معنایی احساسی داده‌اند تا بتوانند در زمینه‌ای سیاسی و اجتماعی، وظیفه انتقال بار اندیشه‌های آگاهی‌بخش و انگیزشی را به آن‌ها منتقل کنند. پتوفی دریا را نمادی از سرزمین خود گرفته و گفته است:

دریا طغیان کرده است

دریای توده‌ها

و نیروی هول‌انگیزش

چون امواج خروشان برمی‌جهد

که آسمان و زمین را می‌ترساند...

از سدها طغیان کن

طغیان کن
 اعماق تیره‌ات را بنما
 و کف‌های خشمناکت را
 تا ابرها پرتاب کن،
 و با آن بر آسمان‌ها بنویس
 به نشانهٔ ابدیت:
 هرچند کشتی در بالاست
 و امواج در زیر

اما سرنوشت کشتی در دست امواج است. (پتوفی، ۱۳۵۷: ۶۷)

قیصر نیز در اشعار خود از نمادهای طبیعی متفاوتی برای ایران استفاده کرده است؛ از جمله در شعر «قطعنامهٔ جنگل» با نگاهی عاطفی به جنگل، آن را نماد ایران قرار داده و گفته است:

طوفانی از تبر / ناگاه به جان جنگل / افتاد / و هرچه را که کاشته بودیم / طوفان به باد داد / در گرگ و
 میش آتش و خاکستر / جنگل ولی هنوز / نفس می‌کشید / جنگل هنوز هم / جنگل بود / هرچند در دلش /
 جای هزار خاطره تاول بود / جنگل بلند و سبز / به پا خاست / و با تمام قامت / این قطعنامه را / با نعره‌های
 بلند و رسا خواند: / جنگل هجوم طوفان را / تکذیب می‌کند! / جنگل هنوز جنگل / جنگل همیشه جنگل /
 خواهد ماند. (امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۲۵-۳۲۶)

وجه تفاوت دو شاعر در استفاده از تصاویر، بیش از هرچیز مربوط به ویژگی‌های اقلیمی دو شاعر است. همچنین تصاویر قیصر از تنوع بیشتری برخوردارند و غالباً یک تصویر در شبکه‌ای زبانی قرار می‌گیرد و با واژگان هم‌نشین یا جانشین خود هر بار، معنایی تازه می‌دهد. این ویژگی در شعر پتوفی دیده نشد؛ البته دلیل آن می‌تواند زبان ترجمه و نیز در دسترس نبودن تمام اشعار او باشد.

د: بررسی تطبیقی مضامین و درونمایه‌های پایداری

ادبیات پایداری در میان تمام ملت‌ها دارای مضامین و درونمایه‌های مشترک است. همانندی مضامین دلایل متعددی دارد. عمدهٔ این دلایل را در سه دستهٔ مهم می‌توان جای داد: فطرت و سرشت انسانی، قرار گرفتن ملت‌ها در موقعیت‌های مشابه، و اصول ثابت

اخلاقی که ضامن عزّت‌مندی انسان‌ها و شکل‌دهنده هویت ملی و انسانی آن‌هاست؛ تفاوت‌هایی که در این اشتراکات سه‌گانه وجود دارد، تفاوت‌هایی ذاتی و ماهوی نیست، بلکه اختلافات و ناهمانندی‌ها غالباً ناشی از تعیین مصداق برای مفاهیم پایداری، تفاوت عناصر ملی و اساطیری ملل مختلف، اهداف پایداری، آرمان‌ها و زمینه‌های دینی و مذهبی ملت‌های گوناگون است. با نادیده گرفتن این عوامل ناهمانندی، همه مضامین مهم پایداری در میان همه ملت‌ها مشترک خواهد بود؛ چراکه فطرت و «سرشت انسانِ عدالت‌خواه و آزادی‌طلب بدی را برنمی‌تابد؛ از این رو ناسازگاری خود را با بیداد و ناروا به اشکالی چون اعتراض، پرخاش، ستیزه‌گری، رویارویی و مقابله نشان می‌دهد.» (سنگری، ۱۳۷۷: ۴۶).

جهت تبیین همانندی‌ها لازم است ابتدا تعریفی از مضمون و درونمایه داشته باشیم و سپس به طبقه‌بندی و بیان ویژگی‌های مضمونی مشترک عناصر پایداری توجه کنیم. در اصطلاحات ادبی مضمون، مفهومی زیربنایی و انتزاعی است که از موضوع اثر ادبی به وجود می‌آید و اجزای متعدد و بخش‌ها و موقعیت‌های آن را به یکدیگر پیوند می‌دهد. مضمون اثر با موضوع آن یکی نیست؛ موضوع اثر با توجه به مناسبات ملموس یا وقایع توصیف می‌شود، در حالی که درونمایه یا مضمون آن بیانی انتزاعی‌تر دارد. تعیین دقیق مضامین پایداری کاری بسیار ضروری است و در شناخت ادبیات پایداری و مطالعات تطبیقی نقشی تأثیرگذار دارد. در اینجا بدون این که قصد ورود در جزئیات مورد اختلاف صاحب‌نظران را داشته باشیم، به نظر غلامرضا کافی استناد می‌کنیم و تحلیل دقیق درونمایه‌ها را به فرصتی دیگر وامی‌نهیم. به گفته ایشان، تعیین دقیق ویژگی‌ها و مشخصه‌های ادبیات پایداری و ارائه معیارهای علمی برای تعیین این ویژگی‌ها امری لازم و دشوار است. وی ویژگی‌های مضمونی مشترک ادبیات مقاومت جهان را در مقولات «۱- ستم‌ستیزی، ۲- میهن‌دوستی، ۳- تحریض به مقاومت، ۴- صلح‌جویی و مهرورزی، ۵- تقدیس آزادی و آزادگی، ۶- تکریم از انقلابیون تاریخی، ۷- تطبیق تاریخ و همانند سازی و یادکرد گذشته» (کافی، ۱۳۸۸: ۳۸۹) جای داده است. و البته این مطالب را با

آسیب‌شناسی پژوهش‌های ادبیات پایداری در مقاله «پیشنهادی برای رج‌بندی گروه- مؤلفه‌های ادبیات پایداری» (کافی، ۱۴۰۰: ۱۳۶-۱۶۷) کامل کرده است. بر این فهرست مضامین مهم دیگری از قبیل مرگ آگاهی و شهادت‌طلبی، توصیف قهرمان و الگوسازی، تمایلات بشردوستانه، مبارزه با فساد اجتماعی، انتظار منجی و چشم به آینده داشتن، آرمان‌ها، عدالت‌طلبی، دشمن‌شناسی، جنگ و صلح و همچنین مقدس و نامقدس را نیز می‌توان افزود. البته بحث در موارد مورد اختلاف و تعیین دقیق مضامین ادبیات پایداری مد نظر این گفتار نیست، لذا با توجه به محدودیت حجم مقاله به تحلیل پاره‌ای از مضامین مشترک قیصر و پتوفی که از بسامد بالاتر و اهمیت بیشتری برخوردارند، می‌پردازیم:

وطن‌دوستی: وطن و دفاع از آن محوری‌ترین مفهوم در ادبیات پایداری است. اگر بگوییم که سایر مضامین پایداری حول مفهوم وطن شکل می‌گیرند و اگر این مضمون را از ادبیات پایداری حذف کنیم، سایر مضامین ارزش و تکیه‌گاه خود را از دست خواهند داد و به طور کلی، اصلاً شکل نخواهند گرفت، ادعایی به گراف نکرده‌ایم. مضمون وطن در اشعار پتوفی به دلیل رواج اندیشه‌های ناسیونالیستی و ملی‌گرا در عصر زندگی شاعر بسیار پررنگ است. در شعر او وطن تنها به زادگاه شاعر اطلاق می‌شود. و باید برای آن از همه چیز حتی از زندگی دست شست:

دردا که می‌بینم طوفانی تازه

وطن ویران مرا تهدید می‌کند

خشم، خشم، زیرا ما بیکار ایستاده‌ایم

و خواب پلک‌های ما را سنگین کرده است.

....

بیدار شو وطن! که اگر برنخیزی

دیگر هرگز برنخواهی خاست

و اگر هم بیدار شوی تنها آنقدر فرصت خواهی یافت

که نامت را بر سنگ گورت بکنی (پتوفی، ۱۳۵۷: ۷۱)

وی با یک‌سان پنداری وطن و مردم که مبتنی بر مجاز حال و محلّ است، در بسیاری از مواقع از کلمه وطن به طریق ایهام هم معنای سرزمین خویش و هم معنای مردم و ملت خود را اراده کرده است:

«ای وطن! آیا تو سر مقدّست را خم می‌کنی/ و داغ ننگ را به جای تاج افتخار می‌پذیری؟/ پیش از آن‌که یوغ اسارت بر گردنت قرار گیرد/ ای وطن! تو خود گردنت را بزن/ تا ستمکار نعلش تو را به زنجیر کشد/ و پیروزی‌اش پیش رفتن در گورستان باشد/ ای وطن تو تسلیم نخواهی شد و می‌بینم/ آتش خشمی که چهره‌ات را می‌افروزد/ دست تو به سوی شمشیرت خواهد رفت/ و چه کسی جز تو سر بلند و آزاد خواهد زیست؟» (پتوفی، ۱۳۵۷: ۷۶-۷۷)

قیصر ضمن نگاه عمیق به وطن ملی که دوست داشتن آن جزیی جدایی ناپذیر از ایمان است، چنان‌که حدیث «حب الوطن من الایمان» به آن اشاره دارد، قایل به سه نوع وطن دیگر نیز هست. نمونه تجلی و بازتاب این وطن‌های گوناگون در اشعار قیصر به قرار زیر است:

وطن در معنای زادگاه و سرزمین ملی: این نوع وطن بیش از سایر گونه‌ها در شعر قیصر دیده می‌شود. گویا وی سرزمین خود را عصاره همه هستی یافته و جلوه‌های سایر معانی وطن را در سرزمین مادری خویش می‌جوید:

«می‌خواستم/ شعری برای جنگ بگویم/ شعری برای شهر خودم - دزفول - /... / گفتم/ در شهر ما/ دیوارها دوباره پر از عکس لاله‌هاست/ اینجا/ وضعیت خطر گذرا نیست/ آژیر قرمز است که می‌نالد/ تنها میان ساکت شب‌ها» (۳۸۲) وی بارها نمادها و نشانه‌های وطن را دست‌مایه آفرینش اشعارش کرده است:

هرچند که دلتنگ‌تر از تُنگ بلورم	با کوه غمت سنگ‌تر از سنگ صبورم
اندوه من انبوه‌تر از دامن الوند	بشکوه‌تر از کوه دماوند، غرورم....
بگذار به بالای بلند تو بیالم	کز تیره نیلوفر و تشنه نورم

(همان: ۲۱۴)

وطن اسلامی: آرمان‌گرایی دینی وطن را به مراتب وسیع‌تر از سرزمین مادری می‌داند و شامل هرجایی که در آن مسلمانی باشد می‌داند. این اندیشه ریشه در اندیشه‌های مختلفی از جمله «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» دارد.

طلوع می‌کند آن آفتاب پنهانی ز سمت مشرق جغرافیای عرفانی
تواز حوالی اقلیم هر کجا آباد بیا که می‌رود این شهر رو به ویرانی
(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۰۴)

وطن جهانی: اندیشه جهان‌وطنی که با در نوردیدن مرزهای جغرافیای سیاسی، همه انسان‌ها را با مرزهای انسانی، اخلاقی و معرفتی می‌بیند، سابقه‌ای طولانی دارد که پرداختن به آن خارج از وظیفه و حوصله این گفتار است. بنابراین تنها به ذکر یک نمونه از اندیشه جهان‌وطنی در شعر قیصر بسنده می‌شود:

ما که مرغان دشت بلاییم با غم یک‌دگر آشناییم
ما ز چنگال خونین نترسیم از پر و بال خونین نترسیم...
تا نشانی ز طوفان پیرسیم راه را از شهیدان پیرسیم
بال در بال هم پر بگیریم آسمان را سراسر بگیریم

(همان: ۴۹۰)

وطن آرمانی، که در فرهنگ ایرانی از آن به آرمانشهر نیز تعبیر می‌شود: «خدا روستا را/ بشر شهر را.../ ولی شاعران آرمان‌شهر را آفرینند/ که در خواب هم خواب آن را ندیدند.» (همان: ۱۵۴)

وجه تفاوت وطن‌دوستی دو شاعر علاوه بر مورد فوق، در این نکته نیز ریشه دارد که در شعر بتوفی به علت فقدان نگاه دینی، وطن اصالت تام دارد، حال آن که قیصر از نگاهی والا تر به وطن می‌نگرد. نگاهی که بر مبنای آن تمام مفاهیم پایداری مقدس می‌شوند و پیوندی وثیق با اندیشه‌های عالی انسانی و دینی می‌یابند؛ بنابراین وطن مورد نظر قیصر با آن که ایران است، تمام کشورهای دنیای اسلام و نیز تمام کشورهایی را که محل زیست و مبارزه آزادی‌خواهان جهان است، نیز دربرمی‌گیرد و به سبب تقدسی که دارد، باید در راه

آن و برای حفظ و حراستش از جان گذشت و زندگی را غرق در یک جهاد مستمر ساخت.

مرگ آگاهی، شهادت‌طلبی و توصیف شهدا: مفهوم شهید در اسلام بسیار والاست. ارزش شهید سبب شده که آثار متعددی درباره آن توسط پژوهشگران مختلف نوشته شود. از این رو در این گفتار نیازی به تشریح عظمت و جایگاه شهید در اسلام نیست. اما در مسیحیت واژه «martyr» به معنی «شهید» و کسی است که در راه عقیده کشته شده باشد. این کلمه ابتدا به وسیله حواریون در مورد حضرت عیسی (ع) به کار رفت. در مسیحیت شهیدان به سه گروه تقسیم می‌شوند:

۱. شهیدان اراده، ایمان و عمل مانند: استفن مقدس. این گروه کسانی بودند که با اراده،

مرگ را پذیرفتند از دین و ایمان خود دفاع کردند و عملاً کشته شدند.

۲. شهیدان اراده و ایمان و نه عمل مانند: لوچای مقدس. این گروه کسانی بودند که از

مرگ نجات یافتند.

۳. شهیدانی که اراده بر فداکاری نداشتند و مرگ را آگاهانه انتخاب نکردند، ولی به خاطر

دین خود به مرگ رسیدند. (عزتی، ۱۳۷۱: ۱۶۵)

تفاوت نگاه دنیایی با نگاه آسمانی و الهی بین کشته‌شدگان در میدان نبرد یکی از تفاوت‌های بنیادین قیصر با پتوفی و به طور کلی ادبیات پایداری و دفاع مقدس ایران با سایر ملت‌هاست. توصیفات قیصر از شهدا و مرگ آگاهی آنان بسیار پرمایه، متنوع و برخاسته از مبانی اعتقادی ژرف و شگفتی‌زاست. به عنوان نمونه به ذکر تنها یک مورد که نگاه عاشقانه و سراسر حسرت قیصر به شهید را نشان می‌دهد، اکتفا می‌کنیم:

خورشید خم شد تا نگاهت را ببوسد	گل غنچه شد تا قرص ماهت را ببوسد
هفت آسمان افتاد در آینه آب	تا لحظه‌ای رد نگاهت را ببوسد
افتاده حتی سایه خورشید بر خاک	تا ذره‌ای از گرد راهت را ببوسد
شب خیمه زد بر سایه‌روشن‌های نیزار	تا تار مژگان سیاهت را ببوسد
در برکه حک شد روی عکس ماه در آب	نیلوفری تا روی ماهت را ببوسد
با سوز سینه بر لب تفتیده عشق	آتش زدی تا دود آهت را ببوسد

دل آستین افشانند بر وهم دو عالم تا آستان بارگاهت را بوسد

(امین پور، ۱۳۹۲: ۱۹۴-۱۹۵)

پتوفی نیز در توصیف آنان که در راه وطن کشته شده‌اند، ابیاتی بسیار زیبا و تأثیرگذار دارد، اما آن تقدس و نوع نگاهی که در فرهنگ ایرانی و اسلامی وجود دارد و در شعر قیصر انعکاس یافته، به هیچ نحو در شعر پتوفی قابل مشاهده نیست. با این حال توصیف مرگ عاشقانه و آگاهانه و به بیان دیگر شهید شدن در اشعار او نیز فراوان است، چنان که می‌گوید:

«مردن به خاطر آسایش تمام مردم! چه خوش و چه زیباست/ خوشتر و زیباتر از تمام لذات/ در سراسر یک عمر بی‌حاصل و بیهوده/ بگو ای تقدیر بگو/ که چنین مرگی خواهم داشت؟ مرگی مقدس؟/ در این صورت من با دست‌های خودم خواهم ساخت/ صلیبی را که بر آن می‌خکوب خواهم شد.» (پتوفی، ۱۳۵۷: ۳۷) و در جایی دیگر از آرزوی مرگ خونین خود سخن گفته است: «می‌خواهم در آنجا بمیرم/ در میدان نبرد/ و در آنجا قلبم خون جوانش را بیرون بریزد...» (همان: ۳۸).

آزادی: درونمایه آزادی یکی از مفاهیم بنیادین و دغدغه‌ای همیشگی در عرصه ادبیات پایداری است. این مضمون در دو عرصه اصلی نمود پیدا می‌کند: نخست در زمینه مبارزه با استبداد و دوم در عرصه استعمارستیزی و طلب رهایی از یوغ مستقیم و غیر مستقیم اسارت و در بند مستکبران جهانی بودن. بسیاری از شهدا جان خود را برای دستیابی به آزادی فدا کرده‌اند. از عصر مشروطه به بعد این مفهوم از آزادی به عنوان یکی از درونمایه‌های مسلط ادبیات فارسی خود را نشان می‌دهد. شفیعی کدکنی درباره مفهوم آزادی در شعر معاصر فارسی می‌گوید:

انسان معاصر بیش از آن که به خدا بیندیشد، به آزادی می‌اندیشد و آزادی چیزی است که مفهوم آن در تاریخ زندگی بشر وقتی پیدا شد که بشر اندک اندک خود را یافت. بشر امروز عموماً حالت عاطفی‌ای نسبت به ذات حق ندارد و به جای آن در جستجوی آزادی است، آزادی مطلق (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۰: ۱۵۶).

آرژند آزادی را «حکومت قانون و نوعی نظم اجتماعی متکی بر برابری» می‌داند و آن را نتیجه آشنایی شعرا و ادبای ایران با غرب می‌شمرد (آرژند، ۱۳۶۳: ۳۳۳).

سروده‌های امین‌پور با درونمایه آزادی متعدد است و غالباً در بیانی نمادین شکل گرفته است. ضمن این که او به آزادی در خارج از قلمروهای ملی نیز قایل است و بارها از آرزوی خود برای آزادی مردم سایر سرزمین‌ها و از جمله فلسطین سخن گفته است:

در انتهای کوچه شب زیر پنجره	قومی نشسته خیره به تصویر پنجره
این سوی شیشه شیون باران و خشم باد	در پشت شیشه بغض گلوگیر پنجره
اصرار پشت پنجره گفتگو بس است	دستی برآوریم به تغییر پنجره
تا آن که طرح پنجره‌ای نو درافکنیم	دیوار ماند و حسرت تصویر پنجره
ما خواب دیده‌ایم که دیوار شیشه‌ای ست	اینک رسیده‌ایم به تعبیر پنجره
تا آفتاب را به غنیمت بیاوریم	یک ذره راه مانده به تسخیر پنجره
جز با کلید ناخن ما وانمی‌شود	قفل بزرگ بسته به زنجیر پنجره

(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۴۸)

بیان نمادین قیصر از آزادی در دو قطعه شعر زیر به خوبی هویدا است:

«پرنده / نشسته روی دیوار / گرفته یک قفس به منقار» (همان: ۳۲) و «پشت میله / بر کف زندان / کپه‌ای زنجیر» (همان: ۳۳)

مفهوم آزادی در شعر پتوفی نیز از جایگاهی والا برخوردار است، منتها او تنها در آرزوی آزادی ملت خود است. گاه حکومت جمهوری را فرزند و مادر آزادی می‌داند: «جمهوری! ای فرزند آزادی / و ای مادر آزادی که به جهان مهربانی / ای تو که همچون راکوتی‌ها پنهان شده‌ای / من از پیش و از دور به تو سلام می‌کنم.» (۷۲) و گاه خواهان آزادی مطبوعات است: «مطبوعات آزادند! و از این پس / ای ملت! برای تو هراس ندارم / در قلب تو خونی تپنده جاری است / و جسد نیمه‌جان را جان می‌بخشد.» (پتوفی، ۱۳۵۷: ۶۳)

جنگ و صلح: ادبیات پایداری صحنه نزار و درگیری است. جنگ بنفسه هیچ‌گاه هدفی مقدس به شمار نمی‌آید. به همین خاطر شعر جنگ همواره فضایی تیره و تار و سراسر اندوه دارد. شعر قیصر نیز با وجود آن که تلقی‌اش از جنگ با تلقی انسان غربی تفاوت بنیادین دارد؛ چراکه وی جنگ در جبهه‌های ایران را هجوم به کشوری دیگر نمی‌داند، بلکه در

نگاه او جنگ مفهومی دفاعی و مقدس دارد؛ با این حال فضای سرد و هراس آور جنگ را، به خصوص در شعری برای جنگ، به بهترین شکل به تصویر کشیده است. در نگاه قیصر جنگ زمانی می تواند توجیه پذیر باشد که در خدمت دسترسی به صلحی پایدار قرار بگیرد. در میان اشعار قیصر ۳ شعر عنوان «طرحی برای صلح» دارد که بیانگر ترجیح صلح بر جنگ و صلح طلبی اوست، چنان که در اشعار گفته شده، که از چشم انداز انسانی و اخلاقی در شمار لطیف ترین و زیباترین اشعار وی است، می گوید:

طرحی برای صلح ۱: «کودک/ با گریه هایش در حیاط خانه بازی می کند/ مادر کنار چرخ خیاطی/ آرام رفته در نخ سوزن/ عطر بخار جای تازه/ در خانه می پیچد/ صدای در/ شاید پدر/» (امین پور، ۱۳۹۲: ۱۵).

طرحی برای صلح ۲: «شهیدی که بر خاک می خفت / چنین در دلش گفت: / اگر فتح این است / که دشمن شکست / چرا همچنان دشمنی هست؟» (همان: ۱۶)

طرحی برای صلح ۳: « شهیدی که بر خاک می خفت / سرانگشت در خون خود می زد و می نوشت / دوسه حرف بر سنگ: / به امید پیروزی واقعی / نه در جنگ، / که بر جنگ! » (همان: ۱۷).

یکی از شعرهای فوق العاده زیبای قیصر که با نگاهی جهان شمول از صلح سخن به میان آورده، عنوان «ترانه ای برای آشتی دارد.»، می گوید:

اگر باخبر باشی از آسمان	خبرهای آن سو همه آبی اند
خبرهای روشن، خبرهای خوب	همه آفتاب و مهتابی اند

خبرهای آن سو همه سبز سبز	خبرهای این سو همه سرخ و زرد
در آن سو همه رنگ آرامش است	در این سو همه رنگ نیرنگ و درد...

تمام زمین جای جولان توست	بگو جا برای تو تنگ است باز؟
نه تنها زمین، آسمان مال توست	نیازی به شمشیر و جنگ است باز؟

(همان: ۵۳۰)

در شعر پتوفی جنگ با وجود آن که پدیده‌ای ناخوشایند است، اما برای رسیدن به هدف والای استقلال ملی و عزت و شرف چاره‌ای جز آن نیست، لذا او جنگ را بر عشق و آرامش زیستن با معشوق ترجیح داده و گفته است:

دیشب جنگ را به خواب دیدم
مجارها را به جنگ می‌خواندند ...
درست روز عروسی ما بود
عروسی من، عروسی تو محبوبم.
و من هم برای آن که در راه وطنم جان بدهم
حتی از نخستین شب عروسی مان می‌گذشتم.
محبوبم، آیا دشوار نیست
در چنین روزی به سوی مرگ رفتن؟
و با این همه اگر سرنوشت چنین بخواهد

به راستی چنین خواهم کرد. بدان‌سان که در خواب دیدم (پتوفی، ۱۳۵۷: ۳۵)

پتوفی در شعر درخشان «زنم و شمشیرم» (۶۹-۷۰) از زندگی لذت‌بخشی و رابطه‌ای که با همسرش دارد، سخن می‌گوید. شمشیری کهن که بر دیوار آویخته است از ارتباط عاشقانه وی و همسرش ناخشنود است و با نگاهی غضب‌آلود به آن‌ها می‌نگرد. ناگهان نگاه شاعر به شمشیر می‌افتد و به آن می‌گوید: چرا خشمگینی؟ تو که همسر مرا می‌شناسی:

اگر وطنم
بازوی مرا لازم دارد
زنم با دست خود
تو را به کمرم خواهد بست
و به هنگام وداع خواهد گفت:
بروید با هم

و به هم وفادار بمانید. (همان: ۷۰)

آرمان‌گرایی و انتظار آینده: ادبیات پایداری اصولاً آرمان‌گراست؛ با نگاهی مثبت به آینده، یقین دارد همه چیزهایی که به سبب حاکمیت مستبدان یا به واسطه اشغال‌گران یا نیروهای

مهاجم و دشمن در زمان حاضر از مردم دریغ شده است، در آینده‌ای نه چندان دور دست‌یافتنی است. به همین دلیل است که امید به آینده ویژگی تفکیک‌ناپذیر همه گونه‌های ادبیات پایداری است. دنیای آرمانی مورد نظر در آینده محقق خواهد شد. پتوفی می‌گوید:

ای آینده، حجاب سیاهت را که پرده اسرار است
جادوی احساس پیشگوی من از هم می‌درد
و در ورای این پرده، آینده پنهان را می‌بینم
که ابتدا مرا می‌ترساند و به وحشت می‌اندازد
و بعد شادی عظیمی در دلم برمی‌انگیزد ...
و زمین دیگر جز دو اردوی رو در روی هم نخواهد بود:
اردوی نیکان و بدان
و نیکان که تا آن زمان همیشه مقهور بوده‌اند

در آنجا پیروز خواهند بود ... (پتوفی، ۱۳۵۷: ۱۵)

نگاه پتوفی به آینده آرمانی تنها متکی به جبر تاریخ و یا وابسته به تلاش انسان‌های مبارز است. این نوع نگاه را در تمام اشعار وی می‌توان دید؛ اما نگاه قیصر به آینده و جامعه آرمانی ریشه‌های مذهبی دارد. از یک سو قرآن کریم به صراحت بیان می‌کند که «وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (سوره قصص، آیه ۱۸)؛ «وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى» (طه: ۱۳۲) و «وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (قصص: ۵) و از سوی دیگر انتظار ظهور حضرت مهدی (عج) با بیانی نمادین یکی از درونمایه‌های پر بسامد در شعر دفاع مقدس ایران و به طور خاص در شعر امین‌پور است:

صبح بی تو رنگ بعد از ظهر یک آدینه دارد	بی تو حتی مهربانی حالتی از کینه دارد
بی تو می‌گویند تعطیل است کار عشقبازی	عشق اما کی خبر از شنبه و آدینه دارد؟
جغد بر ویرانه می‌خواند به انکار تو اما	خاک این ویرانه‌ها بویی از آن گنجینه دارد
... ناگهان قفل بزرگ تیرگی را می‌گشاید	آن‌که در دستش کلید شهر پرآینه دارد

(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۴۰۹)

وی در اشعار متعدد از آینده آرمانی خود در سایه ظهور حضرت ولی عصر (عج) با ابهامی که خاص شعر است، سخن گفته است:

چو اشکی سرزده یک لحظه از چشم تو افتادم چرا در خانه خود عین مهمانم؟ نمی‌دانم
ستاره می‌شمارم سال‌های انتظارم را هزار و سیصد و چندین و چندانم؟ نمی‌دانم
نمی‌دانم، بگو عشق تو از جانم چه می‌خواهد؟ چه می‌خواهد بگو عشق تو از جانم؟ نمی‌دانم
نمی‌دانم به غیر از این نمی‌دانم، چه می‌دانم؟ نمی‌دانم، نمی‌دانم، نمی‌دانم (همان: ۱۸۰)

احترام به سربازان و بسیجیان: در دوران دفاع مقدس ایران، به خصوص در نزد سپاهیان و بسیجیان، رتبه‌ها و مقامات نظامی که در تمام دنیا متداول است، وجود نداشت. به همین سبب تشخیص یک بسیجی ساده از یک فرمانده به راحتی امکان‌پذیر نبود. همه هم‌رنگ و هم‌شکل بودند. ستایش قیصر از بسیجیان تحت تأثیر چنین فضایی شکل گرفته؛ چنان که در قطعه زیر مشاهده می‌شود:

«شب هم/ یک کهکشان بسیجی روشن/ در آسمان ده رژه می‌رفتند/ گفتم: خدای من/ این‌ها چه کرده‌اند؟!/ این‌ها که عشق را/ با دست‌های کوچک شان قبضه کرده‌اند!» (امین‌پور، ۱۳۹۲: ۵۱۴)

اما در مجارستان درجات نظامی کاملاً مشخص بود و نوع رفتار نظامیان با یکدیگر تحت تأثیر درجات نظامی‌شان شکل می‌گرفت. پتوفی خود یکی از افسران عالی‌رتبه در کشورش بود و به هر جا که گام می‌گذاشت، مورد تحسین و احترام نیروهای نظامی و سربازان قرار می‌گرفت. وی نارضایتی خود از این وضعیت و لزوم احترام گذاشتن به سربازان را در شعر «به سربازان احترام بگذارید» به شکل زیر که دربردارنده نوعی تواضع دوست‌داشتنی و بیانگر رفتار اخلاق‌گرا و انسانی او نسبت به زیردستانش است، بیان کرده است:

من افسرم، و هر وقت سربازان مرا می‌بینند
سلام می‌دهند و از کنارم می‌گذرند
و من خجالت می‌کشم، سرخ می‌شوم و فکر می‌کنم
که این کار درست نیست، درست نیست

باید ما به آن‌ها سلام بدهیم
 زیرا ارزش آن‌ها خیلی بیش از ماست.
 به سربازان احترام بگذارید
 که از تیمساران بزرگترند.
 ما افسران و آن‌ها همراه هم می‌جنگیم
 ولی ما می‌دانیم که برای چه می‌جنگیم
 چون چیزی داریم که به خاطر آن پیروزی بخواهیم
 ایمانی داریم یا شاید ثروتی
 و جاذبه خیره‌کننده افتخار ...
 و اینان چه می‌دانند که افتخار چیست
 و اگر هم بدانند از آن چه فایده می‌برند
 کتاب تاریخ صفحه‌ای ندارد
 که در آن سطری با نام اینان نوشته باشد....
 اگر از جنگ باز آیند
 وطن به ایشان یک عصای گدایی می‌بخشد
 و اگر در جنگ بمیرند
 فراموشی بر گور آن‌ها و بر نام آن‌ها می‌ریزد
 و اینان باز هم با شهامت می‌جنگند
 و با شمشیر و آتش دشمن رو به رو می‌شوند
 به سربازان احترام بگذارید

که از تیمساران بزرگترند (پتوفی، ۱۳۵۷: ۷۸)

چنان‌که مشاهده می‌شود، مبنا و نوع احترام به بسیجیان در شعر قیصر با احترام پتوفی به سربازان بسیار متفاوت است. از این نظر شعر قیصر به مراتب انسانی‌تر و اخلاقی‌تر است و نوعی احترام قلبی و واقعی را نسبت به بسیجیان برمی‌انگیزد؛ درحالی‌که مبنای احترام خواستن پتوفی برای سربازان، نوعی حس ترحم نسبت به آنان و سرنوشت غمبار توأم با جهالت آن‌هاست.

توصیف صحنه نبرد: پتوفی خطاب به امپراتور اتریش، در شعری که در آن از اتحاد دو ملت لهستان و مجار برای رهایی از اسارت سروده می‌گوید:

تو ای واهزن تاجدار می‌توانی
هنگ‌های مزدورت را به سوی ما روانه کنی
ما از نعلش آن‌ها پلی خواهیم ساخت
برای تو از اینجا تا جهنم
ما پیروز نشویم؟ «بم» رئیس ماست
قهرمان کهنسال آزادی
و در برابر ما چون یک پرتو انتقام می‌درخشد
ستاره خونین اوسترو لنگا (همان: ۸۴)

توصیف‌های قیصر امین‌پور از صحنه‌های نبرد بسیار موجز و در عین حال موشکافانه و تأثیر گذار است. وی در توصیف فضای جبهه بعد از بمباران شیمایی دشمن گفته است: «خبر تازه را شنیدی؟/ گفتند: وضع هوا خراب است/ گفتند: آسمان همه جا ابری‌ست/ گفتند: از سقف‌های کاذب سربی/ باران زرد/ باران شیمیایی/ می‌بارد/ گفتند گل‌های شرحه شرحه ما را/ با داغ‌های کهنه مادرزاد/ تشریح می‌کنند/ گفتند ... اما/ با این همه خبر/ در عصر شب/ در عصر خستگی/ در عصر بی‌عصب/ در روزنامه عصر/ از شرح حال ما اثری نیست/ در عصر خواب و خلسه و خمپاره/ در عصر آخرین خبر تازه/ از نام ما/ در روزنامه‌ها خبری نیست.» (امین‌پور، ۱۳۹۲: ۳۳۱-۳۳۲).

توصیف شعر قیصر از صحنه‌های نبرد که نمونه‌های متعدد دارد و یکی از هنری‌ترین تابلوهای آن در «شعری برای جنگ» به شکل‌های مختلف و هر بار از زاویه دیدی ترسیم می‌شود، بسیار دردآلود و مظلومانه است.

شعر در نگاه قیصر و پتوفی: این دو شاعر هر یک به نحوی شعر را وسیله‌ای مؤثر و کارآمد برای مبارزه می‌دانند. بی‌هیچ تردیدی امین‌پور شاعری متعهد است که قصد دارد در بیانی گرم و دلنشین و با بهره‌گیری از آرایه‌های ادبی زودیاب و کنایه‌ها، استعاره‌ها و نمادهای روشن از فضای جبهه‌ها، دلاوری و مظلومیت شهدا و رزمندگان برای همه مردم سخن بگوید. او «تصاویر شعری خود را از واقعیت‌ها می‌گیرد و ... حادثه عظیم جنگ و دفاع مقدس تأثیری ژرف بر ذهن و اندیشه‌اش گذاشته و در شعر سعی در ادای دین و

رسالت دینی خود داشته است.» (صرفی و هاشمی، ۱۳۹۰: ۳۲۵). شعرهای او هرچند که همگی در ارتباط با دفاع مقدس هستند، اما یکسان نیستند. اشعاری که همزمان با دفاع مقدس سروده، با هدف ایجاد شور و انگیزه در جوانان بوده، لذا جانب محتوا را بر فرم شعری در این دسته از اشعار برتری داده و اشعارش معنا-محور و فاقد آرایه‌های هنرمندانه ادبی است و به تخیل و تصویر در آن‌ها کمتر توجه کرده است، اشعار او در این بخش از زندگی‌اش غالباً شکل زیر را دارند:

ناگه رجز هجوم خواندند	بر گرده گردباد راندند
شستند به خون شب زمین را	شمشیر به آسمان رساندند
ماندند به عهد خویش و رفتند	رفتند ولی همیشه ماندند

(امین‌پور، ۱۳۹۲: ۴۱)

در شعرهایی که پس از پایان دوران دفاع مقدس سروده، از اندوه ناشی از جاماندن از کاروان شهدا به شکل‌های مختلف سخن گفته است. او تحول شعر خود را همراه با تحول حالش در رباعی زیر بیان کرده است:

اول آبی بود این دل، آخر اما زرد شد	آفتابی بود، ابری شد، سیاه و زرد شد
صاف بود و ساده و شفاف عین آینه	آه این آینه کی غرق قبار و گرد شد

(همان: ۴۸)

قیصر در چند جا به شکل مستقیم نظر، هدف و انتظار خود را از شعر توصیف کرده و همیشه بر مبنای همین نظرات نیز اشعار خود را سروده است. از مجموع این اشعار برمی‌آید که قیصر شعر را سلاحی برای مبارزه و هدفی مقدس می‌دانسته، نه وسیله‌ای برای سرگرمی و هنرنمایی. در قطعه‌ای که با عنوان «شعر» سروده، این طرز تلقی وی را به روشنی می‌توان دید: «تا نسوزم/ تا نسوزانم/ تا مبادا بی هوا خاموش .../ پس چگونه/ بی‌امان روشن نگه دارم/ سال‌ها این پاره‌آتش را/ در کف دستم؟/ تا بدانم همچنان هستم» (همان: ۱۲)

پتوفی نیز مثل قیصر اشعاری دارد که بیانگر چگونگی رویکرد معنا-محور او به شعر، قایل شدن به رسالتی در شعر، و داشتن التزام و تعهد هنری وی است. از مجموع اشعار او نیز این نکته‌ها و سادگی مضامین عمیق و انقلابی هویداست. گویا شاعری جزء مکمل فرماندهی و جنگاوری وی بوده است و او شعر را چونان وسیله‌ای مؤثر برای ایجاد اصلاحات عمیق اجتماعی و مبارزه با فساد می‌دانسته است. او در قطعه «شعر» سروده است:

ای شعر مقدس چگونه تو را تحقیر می‌کنند!

و چگونه عظمت تو را لگدمال می‌سازند!

احمق‌ها، به هنگامی که مدعی هستند که تو را بزرگ می‌دارند....

و در ادامه می‌گوید که شاعران و کاهنان بی‌اعتقاد شعر را تبدیل به تالاری اشرافی و بی‌روح کرده‌اند که فقط «صاحبان کفش‌های برّاق» یعنی اشراف یاوه‌گو در آن راه دارند. آن‌گاه خطاب به آن‌ها می‌گوید:

آه! خفه شوید! ای پیامبران دروغین

ساکت شوید! که حتی یک حرف شما هم راست نیست.

نه! شعر تالاری نیست

که در آن اعیان و انگل‌ها

برای یاوه‌سرایی و پرگویی گرد آیند

شعر برتر از آن است. خانه‌ای گشاده است

بر روی نیک‌بختان و شوربختان یک‌سان.

به روی همه آن کسان که بخواهند بسرائند.

شعر معبدی مقدس است که همه کس را بدان راه است

حتی آن کس را که چارقی به پا دارد یا با پای برهنه می‌آید (پتوفی، ۱۳۵۷: ۳۰)

وی در شعر «ترانه‌های من» (۳۱) به توصیف شعرهای خود و اهدافش از شاعری پرداخته و التزام و تعهد خود را بیان نموده و گفته است: وقتی که ترانه‌هایم به وجود آیند

برق‌های آتشین روح خشمگینم هستند (همان)

وی در شعر «شاعران قرن نوزدهم» به صراحت وظیفه و رسالت شاعران را بیان

می‌کند و می‌گوید:

پس ای شاعر، به پیش همراه مردم
از میان شعله‌ها و دریاها
ملعون باد آن کس که بگذارد
پرچم مردم فروافتد!
ملعون باد آن تنبل ترسو
که در آن هنگام که مردم عرق می‌ریزند، رنج می‌برند و مبارزه می‌کنند
عقب بماند

و در سایه‌ها برای خود آسایشگاهی بجوید (پتوفی، ۱۳۵۷: ۴۵)

بدین ترتیب پتوفی و امین‌پور در شعر و شاعری مانیفست تقریباً یک‌سانی دارند و با دو بیان به ظاهر متفاوت، حرفی واحد و یک‌سان را بر زبان می‌آورند.

۳. نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از پژوهش حاضر بیانگر آن است که درونمایه‌های شعری مشترک در میان ملت‌های مختلف همیشه ناشی از تأثیر و تأثر و اخذ و اقتباس نیست، بلکه در بسیاری مواقع، ریشه در زمینه‌های مشترک فطری و قرار گرفتن دو ملت یا دو شاعر در موقعیت مشابه و یک‌سان، دارد. موقعیت مشابه دو کشور ایران و مجارستان در آستانه شکل‌گیری انقلاب مردمی با فرهنگ توده‌ای و عام در برابر حکومت‌های خودکامه باعث تشابه ناخودآگاه برخی از اشعار قیصر و پتوفی شده است.

عمده‌ترین دلایل همانندی مضامین دو شاعر را در سه دسته مهم می‌توان جای داد: فطرت و سرشت انسانی، قرار گرفتن دو ملت ایران و مجار در موقعیت‌های مشابه، و اصول ثابت اخلاقی که ضامن عزت‌مندی انسان‌ها و شکل‌دهنده هویت ملی و انسانی آن‌هاست؛ تفاوت‌هایی که در این اشتراکات سه‌گانه وجود دارد، ذاتی و ماهوی نیست، بلکه اختلافات و ناهمانندی‌ها غالباً ناشی از تعیین مصداق، تفاوت عناصر ملی و اساطیری دو ملت ایران و مجار، اهداف پایداری، آرمان‌ها و زمینه‌های دینی و مذهبی آن‌هاست. با نادیده گرفتن این عوامل ناهمانندی، همه مضامین اصلی و مهم پایداری در میان دو ملت مشترک است؛

چراکه فطرت و سرشت انسان عدالت خواه و آزادی طلب بدی را بر نمی‌تابد. از این رو ناسازگاری خود را با بیداد و ناروا به اشکالی چون اعتراض، پرخاش، ستیزه‌گری، رویارویی و مقابله نشان می‌دهد و مفاهیمی چون آزادی، وطن‌پرستی، استقلال‌طلبی، بزرگداشت قهرمانان ملی، مرگ‌آگاهی و شهادت‌طلبی، مبارزه با فساد اجتماعی، انتظار آینده و منجی داشتن و ... در نظر هر دو شاعر مقدس شمرده شده و دستمایه آفرینش‌های ادبی آن‌ها واقع گردیده است. در این مضامین مشترک چه بسا زاویه دیدها نیز گاه کاملاً یک‌سان شده‌اند و گاه تفاوت‌های اقلیمی، فرهنگی و زمانی، ناهمانندی‌هایی در آثارشان به وجود آورده است.

هر دو شاعر با زبانی نمادین، ساده و سراسرست و در عین حال عمیق و پر معنا مطالب خود را بیان کرده‌اند. هر دو شاعر متعهد و ملتزمند. با رعایت اصول رمانتیسیم اجتماعی به اشعار خود رنگ حماسی و اجتماعی داده‌اند و مرز بین عشق و احساس، و مبارزه اجتماعی را در اشعارشان از میان برداشته‌اند. هر دو شاعر ساختارهای شعری مشابه دارند، اما شعر قیصر به مراتب از شعر پتوفی هنری‌تر و متنوع‌تر است و پیام‌های جهانی بیشتری دارد.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم

- آژند، یعقوب. (۱۳۶۳). *ادبیات نوین ایران*. تهران: امیرکبیر

- اخوان ثالث، مهدی. (۱۳۶۳). *زمستان*. تهران: مروارید.

- اقتصادی‌نیا، سایه. (۱۳۹۲). «مروری بر کارنامه شعر قیصر امین‌پور». نامه فرهنگستان ۹ (۴). ۱۳۸-۱۴۹.

- امین‌پور، قیصر. (۱۳۸۳). *سنت و نوآوری در شعر معاصر*. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- امین‌پور، قیصر. (۱۳۹۲). *مجموعه کامل اشعار*. تهران: مروارید.

- باستید، روژه. (۱۳۷۴). *هنر و جامعه*. ترجمه غفار حسینی. تهران: توس.

- پتوفی، شاندرلو. (۱۳۵۷). *شاعر انقلابی مجار*. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.

- پیرانی، منصور. (۱۴۰۰). «نقد تطبیقی شعر سگ‌ها و گرگ‌ها از مهدی اخوان ثالث و شاندریو پتوفی». پژوهش ادبیات معاصر جهان. ۲۶(۲). پاییز و تابستان، ۴۶۸-۵۱۳.
10.22059/JOR.2019.262508.1729
- تفضلی، محمود؛ بارانی، آنگلا. (۱۳۵۷). *شاندریو پتوفی: شاعر انقلابی مجار*. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
- خانلری، زهرا. (۱۳۷۵). *فرهنگ ادبیات جهان*. تهران: خوارزمی.
- ریپکا، یان. (۱۳۸۳). *تاریخ ادبیات ایران*. تهران: سخن.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۸۹). *ادبیات دفاع مقدس*. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۰). *ادوار شعر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت*. تهران: سخن.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۹۱). *مکتب‌های ادبی*. تهران: قطره.
- صرفی، محمدرضا؛ هاشمی، سیدرضا. (۱۳۹۰). «دفاع مقدس، تعهد و تحول در شعر قیصر امین‌پور». *نشریه ادبیات پایداری*. ۲(۴)، ۳۲۳-۳۴۶.
- عزتی، ابوالفضل. (۱۳۷۱). «مقایسه بین مفهوم شهادت در مسیحیت و اسلام». *حوزه*. ۹(۵۲)، ۱۶۳-۱۷۹.
- فتوحی، محمود. (۱۳۷۳). «نگاهی در آینه‌های ناگهان». *روزنامه همشهری*. ۲(۵۰۵).
- فتوحی، محمود. (۱۳۸۷). «سه صدا، سه رنگ، سه سبک در شعر قیصر امین‌پور». *ادب پژوهی*. ۵، ۳۰-۹.
- *قاف* (ویژه‌نامه بزرگ‌داشت قیصر امین‌پور). (۱۳۸۶) تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- کافی، غلامرضا. (۱۳۸۸). *شناخت ادبیات انقلاب اسلامی*. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- کافی، غلامرضا. (۱۴۰۰). «پیشنهادی برای رج‌بندی گروه-مؤلفه‌های ادبیات پایداری». *نشریه ادبیات پایداری*. ۱۳(۲۴)، ۱۴۰-۱۶۷.
- محسنی‌نیا، ناصر. (۱۳۹۳). *ادبیات تطبیقی در جهان معاصر*. تهران: علم و دانش.

- محقق، جواد. (۱۳۷۸). *شکفتن در آتش*. تهران: هنر رسانه ای اردیبهشت.
- معصومی، محمدرضا. (۱۳۹۷). «سایه پتوفی بر سایه». *جستارنامه ادبیات تطبیقی*. ۲(۳)، بهار و تابستان، ۴۴-۶۲.

ب: منابع لاتین

Britanika. (1969), University of Chicago.

ج: منابع مجازی

-ویکی پدیا، ذیل انقلاب ۱۳۵۷. <https://fa.wikipedia.org/wiki/۱۳۵۷>